

Ebü'l-Hasan İbn Galbûn ve Kıraât İlmine Dair *et-Tezkira* Adlı Eseri

 FERİT DİNÇER^a

Geliş Tarihi: 17.08.2023 | Kabul Tarihi: 21.10.2023

Öz: Hiç şüphesiz kıraat ilmi yüce ve ehemmiyeti haiz bir ilimdir. Zira bu ilim, okunan ve duyulan kelâmın en yücesi (Kur'ân) ile ilgilidir. Müfessir, Muhaddis, Lüğavî, Nahvî vb. gibi şahısların hiç birisi, böyle bir ilimden imtina etmesi mümkün değildir, bunların her birisi de bu ilme ihtiyaç duymaktadır. Çünkü bütün bu ilimlerin kıraat ilmiyle sıkı sıkıya alakası mevcuttur. Böyle ehemmiyeti haiz bir ilime Müslüman alimler bigâne kalmamış, her devirde bütün zorluklara katlanarak bu ilme hizmet eden, İslâm kültüründe “er-Rihle fi talebi'l-ilm” şeklinde meşhur ve ilim için yolculuğa çıkma anlamına gelen faaliyetlere katlanan ve nihâyetinde telifler meydana getiren, mümtaz şahıslar olmuştur. Bu mümtaz şahıslardan birisi de ilim camiasında İbn Galbûn künyesi ile bilinen ve hicrî dördüncü yılda yaşamış, kısa adı *et-Tezkira* olan eserin sahibi alimdir. Bu kısa çalışmada söz konusu alim ve eseri veciz bir şekilde konu edinerek, ilim camiasına takdim edilecektir. Kıraat ilminin mihenk taşlarından olan Dâni gibi bir alime bile hocalık yapan İbn Galbûn gibi bir alimin hayatı, ilmi faaliyeti, eseri vs. gibi malumatlarının ilim camiası için önemli ve bir o kadar da faydalı olacağına ve özellikle Türkçe teliflerde konu ile ilgili detaylı bilginin kısıtlı olduğunu düşünerek de böyle bir çalışmanın uygun olacağına karar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Galbûn, Tezkira, Kur'ân, kıraat, kıraat ilmi.

^a Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Böl. dincerferit@gmail.com.tr

Abu al-Hasan Ibn Ghalboun and His Work Titled *at-Tazkirah* on the Science of Recitation

Abstract: Undoubtedly, the science of recitation is sublime and important. Because this science is related to the highest of the words read and heard (the Qur'an). Mufassir, Muhaddith, Lüghawi, Nahwi, etc. It is not possible for any of the people like you to abstain from such a science, and each of them needs it. Because all these sciences are closely related to the science of recitation. Muslim scholars did not remain ignorant of such an important science, they were distinguished individuals who served this science by enduring all difficulties in every era, who were famous in Islamic culture as "ar-Rihla fi talab al-ilm", who endured activities that meant going on a journey for science and eventually created copyrights. has been. One of these distinguished persons is the scholar who is known in the scientific community by the title of Ibn Ghalboun and who lived in the fourth year of Hijri and whose short name is *at-Tazkirah*. In this short study, the scholar and work in question will be briefly discussed and presented to the scientific community. The life, scientific activity, work, etc. of a scholar like Ibn Ghalboun, who taught even a scholar like Dani, one of the touchstones of the science of recitation. It was decided that such a study would be appropriate, considering that information such as such would be important and useful for the scientific community, and that detailed information on the subject is limited especially in Turkish copyrights.

Keywords: Ibn Ghalboun, *at-Tazkirah*, Qur'an, recitation, science of recitation.

Giriş

Hız. Peygamber (s.a.v.), Yüce Allah'ın “وَقُرْأْنَا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مَكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا / Biz onu, insanlara aralık-larla okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, peyderpey indirdik.” (el-İsrâ 17/106), “يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ / Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun.” (el-Mâide 5/67), “وَرَزَّلْنَا الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا / Kur'ân'ı tane tane, hakkını vererek oku.” (el-Müzemmil 73/4) şeklindeki emirlerine imtisal ederek, Allah'ın kendisine nazil ettiğini tebliği etmiş ve bunların başında elbette Kur'ân-ı Kerim gelmektedir. Bu neden Hz. Peygamber; Kur'ân'ın Rabbinden aldığı gibi; lafzıyla, anlamıyla, nazmıyla, insicamıyla, belagat ve fesahatiyle, kıraat ve tertiliyle Ashabına aktarmıştır. Ancak Rabbi tarafından da “عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ / Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.” vasıflarla taltif edilen Hz. Peygamber, ümmetinin Kur'ân'ı tek bir harf ile tilavet etmeleri ağrına gitti ve Übey b. Ka'b (ö. 33/654)'ın rivâyet ettiği şu hadis ile ümmeti için Rabbine yalvarmış ve kolaylık istemiştir. Übey diyor ki “Allah Resul'ü, Benî Giffar kuyusu yanında olduğu bir zamanda Cebrâil (a.s.) gelerek 'Allah, ümmetinin Kur'ân'ı bir harf üzere okumalarını sana emrediyor.' dedi. Allah Resul'ü 'Allah'tan affını ve mağfiretini dilerim. Ancak ümmetim buna güç yetirmezler.' buyurdu. Cebrâil'in bu şekilde gelip, aynı şeyleri tam dört defa Allah Resul'ünden istemiş ve her defasında bir harf eklemiş, o da her defasında birincisindeki gibi cevap vermiştir. Dördüncü gelişinde Cebrâil, 'Allah, ümmetine Kur'ân'ı yedi harf üzerine okumayı emrediyor. Bu yedi harften hangisiyle kıraat etseler doğruyu bulmuş olurlar.' dedi.”¹

Dolayısıyla ümmetine kolaylık olsun diye Rabbine yalvaran Allah Resul'ü, Kur'ân'ın yedi harf üzere kıraat edilebileceği şeklindeki

¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri, *el-Câmi' u's-şâhih*, thk. Nazar b. Muhammed el-Fâruabî Ebû Kafibe (Dımaşk: Dârü't-Tayyibe, 1427/2006), “Salatu'l-Misafiri”, 48 (No. 820).

ruhsatı kendisine ve ümmetine bahşedilmiş oldu. Artık her kabile kendi lehçesiyle Kur'ân'ı kıraat edebiliyor ve bunda herhangi bir sakınca bulunmuyordu. Meselâ Huzeyl kabilesine mensup birisi " حَتَّىٰ جَيْنَ " âyetini, " عَتَىٰ جَيْنَ " şeklinde okuyabiliyor ve telaffuz edebiliyor. Çünkü konuştuğu lehçe bu şekildedeydi. Yine Esed kabilesine mensup birisi " أَلَمْ أَعْهَدْ بِتَسْوُدٍ تَعْلَمُونَ " âyetlerini, kendi lehçesine binaen " أَلَمْ أَعْهَدْ بِتَسْوُدٍ تَعْلَمُونَ " şeklinde kıraat edebiliyor. Temim kabilesine mensup birisi hemzeli kıraat edebilirken, Kureyş kabilesine mensup birisi hemzesiz kıraat edebiliyor ve hakeza. Şâyet bu kabilelerden her birisi kendi lehçesini bırakıp tek harf ile kıraat edilmeye zorlanmış olsaydı, bebekliğinden ve çocukluğundan itibaren konuştuğu lehçeyi bırakıp başka lehçeyi telaffuz etmesi kendisini çok külfete sevk eder, ancak uzun alıştırma ve antrenmandan sonra bunu yapabilirirdi. Fakat Allah, yine kullarına merhamet edip, onların aşına oldukları leçeleriyle kıraat etmelerine müsaade etti.²

Ashab-ı kiram, nazil olduğu şekliyle Allah Resul'ünün mübarek ağzından Kur'ân'ı öğrendiler ve imlâ ederek satırlarda, ezberleyerek de sinelerinde muhafaza ettiler. Özellikle Ashab-ı kiram hafızlarına güvendiklerinden dolayı en fazla bu yolla Kur'ân'ı muhafaza etmeye gayret etmişlerdir. Nitekim hıfzetme yöntemi, ümmeti Muhammed'e özgü bir hareket olduğu Kur'ân'dan önce nazil olan semavî kitaplarda görmek mümkündür: " أَنْجِيَهُمْ فِي صُدُورِهِمْ / İncilleri sinelerindedir (göğüslerindedir.)"³ Kutsî bir hadiste ise Yüce Allah, " وَأَنْزَلْتُ عَلَيْكَ كِتَابًا لَا يُغْسِلُهُ الْمَاءُ / Sana, suyun bile silemeyeceği bir kitap nazil ettim."⁴ buyurarak Kur'ân'ın sinelerde muhafaza edeceğini bildirmiş ve bir âyetle de bu gerçeği desteklemiştir: " بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ / Hayır; Kuran, kendilerine ilim verilenlerin gönüllerinde yerleşen apaçık âyetlerdir." (el-Ankebût 29/49).

Tabiûn de Ashab'tan Kur'ân'ı aldıkları gibi okudular ve okut-

² Ebû'l-Hasan Tâhir b. Abdilmün'im b. Ubeydillâh b. Galbûn el-Halebî el-Misrî, *et-Tezkire fi'l-kırâ'âti's-semân*, thk. Eymen Ruşdî Suveyd, (Cidde: y.y. 1412/1991), 1/7-8.

³ Ebû'l-Hayır Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü'l-Cezerî ed-Dimaşkî, *en-Neşr fi'l-kırââti'l-aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Debba' (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/6.

⁴ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kırâât*, 1/7.

tular. Bunun Allah'tan geldiğine ve Allah Resul'ü de yukarıda geçtiği şeklindeki hadisiyle ruhsat verdiğini biliyorlardı. Tedvin dönemi geldiği zaman ise Allah Resul'ünden sabit olan kıraatlerin zaptı Musanniflerin en fazla ehemmiyet verdikleri amele (iş) oldu. Her talebe, hocasından okuduğu ve aldığı kıraati ferdi olarak en güzel bir şekilde zapt eder ve yazıya geçirirdi. Sonra ümmetten bir topluluk geldi ve bütün zamanını Kur'ân ve ilimlerine ayırdılar, hayatlarını bu hizmete adadılar. Tek bir hocayla yetinmeyip, farklı beldelelere seferler tertipleyip oradaki alimlerden nakillerde bulunur ve zapt ederlerdi. Sonra zapt edilen bu nakilleri organize eder ve aldıkları rivâyetleri tertip ederlerdi. Böylece daha sonra müracaat edilebilecek ve itimat edilebilecek kitaplar meydana getirdiler. Hal böyle iken *kıraat ilmi* denilen ilim tecilli edip meydana geldi. Bu ilim doğrudan Kur'ân ile ilgili olduğundan ilimlerin en üstünü en şerefli sayılmıştır. Hangi ilim erbabı olursa olsun, bu ilimden istiğna etmesi mümkün değildir. Zira Kur'ân bütün İslâmî ilimler için adeta bir serçeşme (kaynak) gibidir ve her ilim bu serçeşmeden akmaktadır. Böyle ehemmiyete haiz bir ilme hayatını adayan ve hizmet eden alimlerden birisi de İbn Galbûn'dur. İmam eş-Şâtîbî (ö. 590/1194) bazı beyitlerinde söz konusu Müllif'ten şu şekilde bahsetmiştir:

وَعَادًا الْأُولَىٰ وَابْنَ عَلْبُونَ طَاهِرٌ
بِقَصْرِ جَمِيعِ النَّبَابِ قَالَ وَقَوْلَا
وَبَارِكُمْ بِالْهَمْزِ خَالَ سُنُكُونِهِ
وَقَالَ ابْنُ عَلْبُونَ بِنَاءً تَبْدَلَا

İbn Galbûn, bu şekildeki babın bütünü kasır ile kıraat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bariiküm kelimesi, hemzeli ve sükûn halinde geldiği zaman yâ harfi ile değiştirileceğini İbn Galbûn söylemiştir.⁵

Şatıbiyye'nin şârihlerinden olan Kâdî (ö. 1402/1982) yukarıdaki beyitleri izah ettikten sonra İbn Galbûn'dan şu şekilde bahsetmiştir: "İbn Galbûn, Ebü'l-Hasan Tâhir b. el-İmam Abdülmün'im b.

⁵ Ebû Muhammed Kâsım b. Firruh b. Halef b. Ahmed eş-Şâtîbî er-Ruaynî, *Hırzül-emânî ve vehü't-tehânî* (eş-Şâtıbiyye), thk. Muhammed Temîm ez-Zü'bî, 5. Baskı (Medine: Mektebetü Dâru'l-Hudâ, 1431/2010), 15,18; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, eş-Şâfiî, *Şerhü's-Şatıbiyye*, thk. Mektebetü Kurtuba (Endelüs: Müessesetü Kurtuba, ts.), 69,87; Abdülfettah Abülğânî el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-Şatıbiyye fi'l-kıraati's-seb'*, (Cidde: Mektebetü's-Sevâdî li't-Tevzi, 1412/1992), 78, 102.

Galbûn; İmam, Hüccet, sıkâ bir kıraat alimidir. Tâhir ile babası kıraat ilminde temayüz etmiş, Kur'ân ilmi ile ilgili güçlü ve faydalı tasnifleri bulunan alimlerdir. İkisi de Haleplidirler, Mısır'a yerleşmişler, Allah onların ilmiyle sayısızca insanları faydalandırdı ve ikisi de Mısır'da vefat etmişlerdir. Babanın eserleri arasında *el-İrşad*, talebelerinden de Mekkî b. Ebî Talib (ö. 437/1045) bulunmaktadır. Oğulun eserleri arasında ise kısa adı *et-Tezkira*, talebelerinden de Ebû Amr Osmân ed-Dânî bulunmaktadır.”⁶

Bu çalışmada, Ebû Amr Osmân ed-Dânî'ye de hocalık yapmış ve Kur'ân ile kıraat ilmine gerek rahle-i tedrisatı esnasında vermiş olduğu derslerle ve yetiştirdiği onlarca talebelerle gerekse de arkasında ilim camiasına bırakmış olduğu eserleriyle hizmet etme şerefine nail olan İbn Galbûn ve *et-Tezkira* adlı meşhur eseri konu edinmiştir.

Çalışma önsöze ek olarak, giriş ve üç ana başlıktan meydana getirilmiştir. Birinci başlıkta, alimler arasındaki kıraat ihtilaflarının adedi ve bunların sebebi ile yedi veya on kıraat imamlarına isnad edilen kıraatlerin mütevâtirliği işlenmiştir. İkinci başlıkta Müellif'in; ismi, nesebi, doğumu, ailesi, seferleri, hocaları, talebeleri, mezhep ve akidesi, âlimlerin hakkındaki övgüleri, eserleri ve vefatı gibi ahval-ı şahsiyeleri ele alınırken, üçüncü başlıkta ise İbn Galbûn'a ait kitap, kitabın ismi, Müellif'in kitabında takip etmiş olduğu yöntem gibi konular yer almaktadır. Çalışma sonuç ve ardından kaynakçadan oluşan kısımlarla son bulmaktadır.

1. Kıraat İhtilafları ve Mütevâtirliği Konusu

Ana çalışmaya başlamadan önce iki konuya açıklık getirmekte fayda vardır. Birincisi, alimler arasındaki kıraat ihtilaflarının adedi ve bunların sebebi, ikinci ise yedi veya on kıraat imamlarına isnad edilen her kıraatin mütevâtir olup olmadığı konusudur.

1.1. Alimler Arasındaki Kıraat İhtilaflarının Adedi ve Bunların Sebebi

İnsanların birçoğu, kıraat ilmine dair eserlerin neden birden çok kıraatleri ihtiva etmektedir diye merak etmektedir. Meselâ bazı

⁶ Kâdî, *Vâfi fi şerhi's-Şâtibiyye*, 78.

eserler yedi, bazıları sekiz, bazıları on kıraati ihtiva ederken, bazıları da on iki kıraati ihtiva etmektedir. Bunun hikmeti nedir acaba?

Yukarıda da değinildiği üzere kıraat ilminin tedvin dönemi geldiğinde alimlerin en çok üzerinde titizlikle durdukları konu, Hz. Peygamberden gelen rivâyetleri en mükemmel bir şekilde zapt etmeleri idi. Her talebe hocasından aldığı bilgileri kaydeder ve muhafaza ederdi. Örneğin Kisâî'ye (ö. 189/805) ait "*el-Kıraat*", Nuseyr'in (ö. 240/855) Kisâî'den rivâyet ettiği kitabı, Ahmed b. Sehl el-Üşnânî'nin (ö. 307/920) Hafs'tan (ö. 180/796) o da Asım'dan (ö. 127/745) rivâyet ettiği kitabı, Hilvânî'nin (ö. 250/864) Hişâm (ö. 244/859) dan rivâyet ettiği kitabı, İbn Zekvân'ın (ö. 242/857) kitabı, Bezzî'nin (ö. 250/864) kitabı, Ebû'l-Ezherî'nin (ö. 231/846) Verş'ten (ö. 197/ 812) rivâyet ettiği kitabı, İbn Müseyyibî'nin (ö. 237/852) babasından o da Naff'den (ö. 169/785) rivâyet ettiği kitabı, Ebû Ya'kub el-Erzek'in (ö. 240/855) Verş'ten rivâyet ettiği kitabı vb. gibi başka kitapları saymak mümkündür.⁷

Bu sayılanlardan sonra imamlardan bir cemaat gelip, zamanlarını Kur'ân ve ilimlerine ayırdılar, hayatlarını bu hizmete adadılar. Tek bir hocayla yetinmeyip, farklı beldelere seferler tertipleyip oradaki alimlerden nakillerde bulunur ve zapt ederlerdi. Sonra zapt edilen bu nakilleri organize eder ve aldıkları rivâyetleri tertip ederlerdi. Böylece, daha sonra müracaat edilebilecek ve itimat edilebilecek kitaplar meydana getirdiler. Hal böyle iken *kıraat ilmi* denilen ilim tecilli edip meydana geldi. İlk olarak kıraatleri, itimat edilecek bir kitapta toplayan alim, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'dır (ö. 224/838). İbn Sellâm, yedi kıraat imamla birlikte, yirmi beş kıraat imamı kitabına almıştır. Yine konu ile ilgili eser veren ilklerden birisi de Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdilazîz el-Ezdî ed-Dûrî'dir (ö. 248/862 [?]).⁸ Nitekim İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), "Kıraatleri ilk toplayan..."⁹ şeklinde ondan bahsetmiştir. Ahvâzî (ö. 446/1055) ise "Dûrî, kıraat talep etmek amacıyla yolculuklar yapmış, yedi harf ve

⁷ Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, [Câmi'u'l-beyân fi'l-karâ'âtis-seb'i'l-Meşhure](#), thk. Muhammed Saduk el-Cezâirî, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 532-536.

⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/18.

⁹ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/33-34.

şaz ile kıraat etmiş ve bunlardan çokça dinlemiştir.”¹⁰ demiştir.

Böylece her musannif ulaşılabildiği kıraatlerin muttasıl isnadı kitabına almıştır. Meselâ kendisine kıraatlerin beş isnadı ulaşan, beş kıraat ile ilgili telif meydana getirmiştir. Buna örnek Ahmed b. Cübeyr b. Muhammed el-Kûfî (ö. 258/872)’yi vermek mümkündür. O, her şehirden bir kıraat olmak üzere, beş kıraate dair bir eser telif etmiştir. Kendisine altı kıraat isnadı ulaşan, altı kıraat ile ilgili telif meydana getirmiştir. Buna da Sebtü’l-Hıyyât lakabı ile tanınan Ebû Muhammed Abdullah b. Ali (ö. 541/1147)’yi örnek vermek mümkündür. O, *el-Kifâye fi kıraati’s-site* adında bir eser telif etmiş ve Ebû’l-Kâsım Hibetullah b. Ahmed b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 531/1137) de bu kitabı okumuştur.¹¹

Yine kendisine yedi kıraat ulaşan, yedi kıraat ile ilgili eser meydana getirmiş ve ilk önce bu şekilde telif meydana getirmiş *el-Kıraat fi’s-seb’a* eseriyle Ebû Bekr b. Mücahid (ö. 324/936) olmuş, daha sonra insanlar onu örnek alarak, yedi kıraat ile ilgili birçok telif meydana getirmiştir. Kendisine sekiz kıraat isnadı ulaşan, sekiz kıraat ile ilgili eser meydana getirmiştir. Buna İbn Galbûn’a ait *et-Tezkira* adlı eseri ve Ebû Ma’şer Abdülkerîm b. Abdüssâmed et-Taberî (ö. 478/1086)’ye ait *et-Telhis fi’l-kıraati’s-şemân* adlı eser örnek verilebilir. Kimisi de dokuz kıraate dair telif meydana getirmiştir. Buna örnek, yukarıda da adı geçen ve Sebtü’l-Hıyyât namıyla meşhur alime ait *eş-Şemsü’l-münîre fi’t-tis’ati’s-şehire* şeklindeki eser vermek mümkündür. Müellif bu eserinde, Bâri’ lakabıyla bilinen el-Hüseyin b. Muhammed (ö. 524/1130)’in okuduğu kıraat ve rivâyetleri konu edinmiştir. Kimisi de on kıraat ile ilgili telif meydana getirmiştir. Bu şekildeki kıraatlere dair telif bir hayli fazladır. Bunlardan Ebû Bekr b. Mehrân (ö. 381/991)’a ait *eş-Şâmil, el-Ġāye ve el-Mebsût* adlı eserleri saymak mümkündür. Kimisi ise on bir kıraate dair eser telif etmiştir. Buna Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Fâris el-Hıyyat (ö. 450/1058)’a ait *el-Câmi’ fi’l-kıraati’l-‘aşer ve kıraati’l-A‘meş* adındaki

¹⁰ İbnü’l-Cezerî, *Neşr fi’l-kıraât*, 1/34.

¹¹ İbnü’l-Cezerî, *Neşr fi’l-kıraât*, 1/34-35; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/19-20.

eserdir. Bu müelliflerden kimisi de on iki kıraate dair eser telif etmiştir. Buna yine Sebtü'l-Hıyyât'a ait *el-Mübhec fi'l-kıraati's-semân ve kıraati'l-A'meş ve İbn Muḥayşın ve ihtiyâri Halef ve'l-Yezîdî* adlı eseri örnektir. On üç kıraatle ilgili eser ise İbnü'l-Cündî künyesiyle meşhur, Ebû Bekr Abdullah b. Eydüğdî eş-Şemsî (ö. 769/1368)'ye ait *Bustânü'l-hudât fi ihtilafi'l-eimeti ve'r-rüvât* isimdeki kitabı örnek vermek mümkündür. On dört kıraate dair telif ise Kübakabî laka-bıyla tanınan Şemsüddîn b. Muhammed b. Halîl (ö. 849/1445)'e ait ve *Mecme'ü's-sürür ve maṭle'ü's-şümüs ve'l-budur* isimdeki eseri ve bu eserin şerhi olan *İdâhü'rümüz ve miftâhü'l-künüz* adındaki eseri-dir. On beş kıraatle ilgili eser ise Ebü'l-Fazl Muhammed b. Cafer el-Huzâî (ö. 408/1018)'ye ait ve *el-Müntehâ fi'l-kıraati'l-ḥamseti aşere* isimdeki kitaptır. Yirmi kıraatle ilgili eser ise el-Kâdî İsmâil b. İshâk el-Mâlikî (ö. 282/895)'ye ait bir eserin olduğu bilinmektedir. Nitekim İbnü'l-Cezerî, Kâdî ile ilgili şu malumatı vermiştir: "Kıraate dair bir kitap telif etmiş ve içerisinde meşhur yedi kıraatin de bulunduğu yirmi kıraati konu edinmiştir."¹²

Önceki safhalarda da geçtiği üzere İbn Sellâm telif etmiş olduğu eserine on beş kıraat imamları almıştır. Bu konudaki en önemli eserlerin başında Ebü'l-Kâsım Yusuf b. Cübâre el-Huzeliyye ait *el-Kâmil fi'l-kıraati'l-ḥamsîn* isimdeki eserdir. Bazen bir kıraatçı bir illete binaen, rivâyet etmiş olduğu kıraatlerden sadece bir kısmı ile ilgili kitap telif etmiştir. Bu şekildeki teliflere Sebtü'l-Hıyyât'a ait ve yukarıda da bahsedilen *Mübhec* adlı eserdir. Müellif, bu eserinde on iki kıraatten bahsetmesine rağmen, sadece İzzü's-Şeref lakabı ile bilinen hocası Ebü'l-Fazl Abdulkâhir b. Abdusselâm b. Ali el-Abbâsî (ö. 493/1100)'den rivâyet etmiş olduğu kıraatlerden bahsetmiştir. Diğer kıraat rivâyetleri kitabına almamıştır. Aynı Müellif, *el-Kifâye fi kıraati's-sitte* adındaki kitabına sadece Ebü'l-Kâsım Hibetullah b. Ahmed b. Ömer el-Bağdâdî'nin okuduğu ve rivâyet ettiği kıraatleri konu edinmiştir. İbnü'l-Cezerî, *ed-Dürretü'l-müdîe fi'l-kıraati's-selâsi'l-merdıye* adlı manzumesine sadece Ebû Cafer, Yakup ve Halef'e ait ve bunlardan da seçmiş olduğu kıraatleri almıştır.¹³

¹² İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/34; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/21.

¹³ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/34,26; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/21-22.

Bazen de musanniflerden kimisi, sadece bir kıraat imamının eserine konu edinmiş ve bu imam giden tarik ile isnatları geniş bir şekilde ele alır ki, diğer imamlardan ayırt edilebilsin. Nitekim bu şekildeki bir eserin meydana getirilmesi talebe hocasından arzu eder, hoca da talebesine icabet etmek amacıyla bu şekilde bir eseri kaleme alır. Bu tarz üzerine eserler kaleme müelliflerden Dâni ve İbn Fehhâm künyesiyle tanınan Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Atîk (ö. 516/1122)'i örnek vermek mümkündür. Özellikle Dâni yedi kıraat imamlarının her birisini ayrı ayrı zikretmiş ve *el-Müfredâtü's-seb'a* adı altında bir eserde yayınlanmıştır.¹⁴

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Kıraatlerin sayıları bir musanniften diğerine değişmenin sebebi; her musannifin sadece kendi hocasından almış olduğu kıraat, rivâyet ve tarikleri kendi eserine almış olmasıdır.

Yapılan bu izahtan sonra şöyle bir soru akla gelmektedir: Bu kadar kıraatlerin çoğunluğu ve haklarında bunca eserin mevcudiyeti, ister istemez insanı tereddütte sevk etmektedir. Bu nedenle bugün itibariyle insan hangi kıraati takip edip okumalıdır.

Bu şekildeki bir soruya şöyle bir cevap verilebilir: Bugün sahih (doğru) olan ve okunması gereken kıraat, tevâtür ve muttasıl bir sened ile günümüze kadar gelen kıraattir. Bu şekildeki kıraat ise üç kitapta toplanmıştır. Bunlar:

a) Manzume (*Hirzü'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l-kıraati's-seb'a*) isminde, eş-Şatibiyye diye bilinen ve Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtîbî er-Ruaynî (ö. 590/1194)'ye ait eserdir. Şâtîbî bu eserine, Dâni'ye ait *Teyşîr* isimli eserindeki kıraatleri manzum bir şekilde aldığı gibi, hocalarından aldıkları kıraatleri de eklemiştir. Şâtîbî'nin eklediği bu kısım, kurra (kıraatçılar) arasında "Ziyâdâtü'l-kasid" diye bilinmektedir. Ayrıca Şâtîbî bu eserinde, yedi kıraatin her birinin iki rivâyetini zikretmiş ve her rivâyeti de bir tarikten zikretmiştir. Dolayısıyla Şâtîbiyye adlı eserde, sadece on dört tarik bulunmaktadır.¹⁵

¹⁴ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/34,26; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/21-22.

¹⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/23.

b) Manzume (*ed-Dürretü'l-müddîe fi'l-kıraati's-selâsi'l-merdiyye*) isimli, İbnü'l-Cezerî'ye ait eserdir. Müellif, eserinde Ebû Cafer, Yakup ve Halef'e ait, ihtiyar etmiş olduğu kıraatleri nazım şeklinde konu edinmiştir. İbnü'l-Cezerî, bu nazım tarzında Şâtîbî'yi örnek almış ve her kıraatten iki rivâyet, her rivâyetten de tek bir tarik seçmiştir. Dolayısıyla *Dürre*'de altı tarik bulunmakta iken, *Şâtîbîyye* ve *Dürre* de toplam yirmi tarik bulunmaktadır.¹⁶

c) *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr* isimli ve yine İbnü'l-Cezerî'ye ait eserdir. Müellif, bu eserini meydana getirmek için alanla ilgili tam altmış güvenilir eserden istifade etmiştir. Sonra eseri hocalarına okumuş ve Kur'ân'ı da bu eserinde bulunan kıraatlere göre kıraat etmiştir. Daha sonra kıraat etmiş olduklarını sıkı bir incelemeden geçirerek, on kıraatin dışında kalan kıraatleri uzaklaştırmıştır. Çünkü bunlar sahih kıraatin şartlarını taşıyorlardı. On kıraati de aynı şekilde eleme potasına alarak, hakkında taan (kuşku ile bakılan) bulunan, hoca ile talebe onun için bir araya gelmeyen ve tilâvet etmek ve müşafehe yoluyla değil de icazet amacıyla rivâyet edilen kıraatleri de elemiştir. Böylece on kıraate dair bine yakın tariki toplayıp kısa adı *Neşr* olan eserinde konu edinmiştir. Sonra bin tarikten meydana gelen on kıraati Manzumetün elfiye şeklinde nazmederek *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kıraati'l-aşr* ismiyle bir eser meydana getirmiştir.¹⁷

Bu üç eserde bulunan kıraat, rivâyet ve veçhin her birisi kıraat edilebileceği gibi, aynı zamanda kabul de edilir. Konuya açıklık getirecek bir ifade İbnü'l-Cezerî'den şu şekilde nakledilmiştir:

“Biz, bazı ravilerin ferdi olarak rivâyet ettiği veya bazı tariklere özel, kıraatlerin Mütevâtir olduğunu iddia etmiyoruz. Bu şekildeki bir iddiayı, ancak Mütevâtirliğin ne olduğunu bilmeyen cahil kimseler söyler. On kıraat imamlardan kıraat edilebilen iki kısımdır; Mütevâtir ve sahih olan kıraatlerdir ki, bu iki kısım kıraat kesinlikle makbul kıraatlerdir.”¹⁸

¹⁶ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/23.

¹⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/23.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukrîn ve mürşidü't-tâlibîn* (Kahire: Mektebetü'l-Kutsî, 1350), 20.

Burada bir hatırlatma yapmakta fayda vardır. O da şudur: *Şâtîbîyye ve Neşr* isimli eserlerde gelen her kıraat mutlak kabul edilir ve kıraat edilir diye bir kuralın olmadığıdır. Zira anılan bu eserlerde, bazı kıraatler rivâyet etmek için değil, sadece hikâye amacıyla zikredilmiştir. Dolayısıyla bu şekildeki kıraatlere itibar edilmeyeceği gibi kıraat de edilmezler. Çünkü on kıraat imamlardan her birisinin yanında birçok talebe okumuş ve onlardan rivâyette bulunmuş ve bunlarından da birçok insan okumuş ve rivâyette bulunmuş ta kıraat ilmiyle ilgili telifler üreten alimlere gelene kadar bu minval üzere devam etmiştir. Bunlar da kendisine ulaşan isnadla kıraatleri zikretmiştir. Sonra bir grup çıktı ve baktı ki, isnadlar gereğinden daha fazla çoğalmış ve zapt edilmesi hayli zorlaşmıştır. Her kıraat imamın iki ravisini ve bu ravilerden belirli tarikleri seçtiler. Bunların dışında kalanları ise ihmal ederek, göz ardı ettiler.¹⁹

1.2. Yedi veya On Kıraat İmamlarına İsnad Edilen Kıraatlerin Mütevâtirliği

Böyle bir konuya değinmenin asıl nedeni, Arapça ve şerî ilimlerle iştigal edenler arasında yaygın bir şüphenin mevcudiyetidir. O da şudur: Tefsir, lügat veya nahiv kitaplarında bulunan ve yedi veya on kıraat imama nispet edilen her bir kıraati, yedi veya on kıraat diye addetmeleridir. Oysa bir kıraati yedi veya on kıraat adedilebilmesi için yukarıda sayılan üç eserin (*Şâtîbîyye*, *Dürre ve Neşr*) birisinde bulunması gerekmektedir. Çünkü on kıraat imamlardan her birisinin yanında birçok talebe okumuş ve onlardan rivâyette bulunmuş ve bunlardan da birçok insan okumuş ve rivâyette bulunmuş ta kıraat ilmiyle ilgili telifler üreten alimlere gelene kadar bu minval üzere devam etmiştir. Bunlar da kendisine ulaşan isnadla kıraatleri zikretmiştir. Sonra bir grup çıktı ve baktı ki, isnadlar gereğinden daha fazla çoğalmış ve zapt edilmesi hayli zorlaşmıştır. Bunlar da her kıraat imamın iki ravisini ve bu ravilerden belirli tarikleri seçtiler. Bunların dışında kalanları ise ihmal ederek, göz ardı ettiler. Meselâ, Ebû Amr b. Ala (ö. 154/771)'yı ele alındığında, görülecektir ki, müteahhirîn alimler katında sadece Dûrî (ö. 248/862 [?]) ile Süsî

¹⁹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/25.

(ö. 261/874) rivâyeti ile bu ikisi de Yezîdî (ö. 202/817) rivâyetiyle meşhur olmuşlardır. Oysa Ebû Amr'dan otuz dört kişi rivâyette bulunmuştur. Nitekim İbnü'l-Cezerî, İbn Hayyân (ö. 745/1344)'dan nakletmiş olduğu on yedi ravinin isimlerini *Neşr* adlı eserinde²⁰, tamamını ise *Ġâyetü'n-nihâye* adlı eserinde zikretmiştir.²¹ Bu nedenle bütün ravilerin Ebû Amr'dan rivâyet ettikleri Yezîdî'nin rivâyeti dışında kalan kıraatler okunmaz ve onlar yedi kıraat içinde değerlendirilmez. Zira bu rivâyetlerin hepsi de kopuk bir isnad ile gelmiştir.²²

Yezîdî'yi ele alındığında ise ondan kıraat rivâyet edenlerin sayısı yirmi altıdır. İbnü'l-Cezerî, bunların isimlerini teker teker *Ġâyetü'n-nihâye* adlı eserinde zikretmiştir.²³ Bu on altı ravilerden sadece Dûrî ve Süsî'nin rivâyetleri meşhur olmuş, diğerlerin isnadları kesilmiştir. Aynı şekilde Dûrî ve Süsî'nin dışındaki ravilerin rivâyet ettikleri kıraat okunmaz ve senetleri kopuk olduğu için yedi kıraat içinde değerlendirilmez. Dûrî ve Süsî'yi ele alındığında ise tasnif edilen kitaplarda onlara ait birçok tarik bulmak mümkündür. Ancak İbnü'l-Cezerî'nin *Neşr* adlı eserinde konu edildiğinin dışında muttasıl bir senedleri kalmamıştır.²⁴

Nihai olarak şunu söylemek mümkündür: Ebû Amr ile iki ravi hakkındaki verilen izah ve örnekler diğer bütün yedi ve on kıraat imamı için de geçerlidir. Yani hangi kıraat imamından gelirse gelsin *Şâtıbîyye*, *Dürre* ve *Neşr* isimli üç eserlerden birinde zikredilmediği sürece yedi veya on kıraatten sayılmayacaktır.²⁵ Nitekim İbnü'l-Cezerî, makbul kıraatlerin şartlarını zikrettikten sonra bu konuya dikkat çekmiştir:

فَكُلُّ مَا وُفِّقَ وَجْهَ نَحْوٍ وَكَانَ لِلرَّسْمِ اِحْتِمَالًا يَخُو
وَصَحَّ اِسْنَادًا هُوَ الْقُرْآنُ فَهَذِهِ الثَّلَاثَةُ الْاَزْكَانُ
وَحَيْثُمَا يَخْتَلَّ رُكْنٌ اُثْبِتَ شُدُوذَهُ لَوْ اَنَّهُ فِي السَّبْعَةِ

²⁰ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/41-42; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/26.

²¹ Bk. İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye fi Tabakâti'l-kurrâ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 1/262,265; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/26.

²² İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/26.

²³ Bk. İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, 2/327.

²⁴ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/26.

²⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/26.

Bir vecihle de olsa nahiv ilmine uyan. İhtimallen de olsa resm-i Mushaf'a uyan ve isnadı da sahih olan her kıraat Kur'ân'dır.

Bunlar, kıraatlerin üç rüknüdür. Bu üç rükünden birisi eksik olursa, yedi kıraatin içinde dahi olsa, şaz olduğunu tespit et.²⁶

O, *Neşr* adlı kitabında şunları ifade etmiştir: "Arap dilen bir vecihle de olsan uygunluk gösteren, ihtimal de olsa Osmân Mushaf'ına uyan ve senedi de sahih olan her kıraat sahihtir ve reddetmesi caiz değildir. İnkâr edilmesi helal değildir. Bu şekildeki kıraat, Kur'ân'ın nail olduğu yedi harfindendir. Kabul edilmesi insanlara vaciptir. İster yedi imamdan isterse on imamdan isterse de bunların dışından herhangi makbul bir kıraat imamından gelsin fark etmez. Ancak bu üç şarttan birisi eksik olursa, zayıf, şâz veya batıl olarak addedilir. İster bu yedi imamdan gelsin isterse de bunlardan daha büyük imamlardan gelsin fark etmez. Selef ve halef olan, tahkik ehli imamlar katında sahih ve doğru olan budur."²⁷

Sonuç olarak denilebilir ki, hiç kimse; bazı tefsir, nahiv ve lügat kitaplarında geçen ve yedi veya on kıraat imamlarına nispet edilen kıraatleri sahih ve doğru olduğuna kanmasın ta ki, bu kıraatleri yurkarıda sayılan üç eserde bulmadıkça. Çünkü şaz kıraat her zaman şazdır. Yedi ve on imamdan veya onlardan daha üstün kimselerden gelmesi aynı olup aralarında hiçbir fark yoktur.²⁸

2. İbn Galbûn'un Hayatı

2.1. İsmi ve Nesebi

İbn Galbûn'un tam isim ve künyesi, Ebü'l-Hasan Tahir b. el-Abdü'l-mün'im b. Ubeydillah b. Galbûn b. Mübarek el-Mukrî el-Halebî el-Mısırî şeklindedir.²⁹ Bütün kaynaklar, künyesinin Ebü'l-

²⁶ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*, thk. Muhammed Temîm Mustafar ez-Zü'bî (Cidde: Mektebetü Dârü'l-Hudâ, 1414/1994), 32.

²⁷ İbnü'l-Cezerî, *Neşr fi'l-kıraât*, 1/9; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/27.

²⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/27.

²⁹ Söz konusu Müellifin hakkında detaylı bilgi için şu eserlere başvurulabilir: Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabi ed-Dimaşkı, *Târîhü'l-İslâm ve vefyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1409/1988), 27/372; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadara fi tarihî Mısra ve'l-Kahira*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim (Mısır: Darü İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1387/1967), 1/491; Ebü's-Safâ Salâhuddîn b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvut & Türkî Mustafa (Beyrut: Dârü İhyâit-

Hasan olduğu hakkında birlik içerisindeyler. Aynı şekilde ismi ve babasının ismi ile ilgili de kaynaklar arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak dedesinin ismi hakkında ihtilaf vaki olmuştur. Kaynak eserlerin birçoğunda dedesinin ismi, yukarıda verildiği gibi Ubeydullah olarak ism-i taşğir şeklindeyken, bazı eserlerde ise Abdullah şeklindedir.³⁰ Abdullah olarak gelmesi, sanki Ubeydullah'tan tashif edilerek (değiştirilerek) getirilmiştir. Çünkü Hafız Zehebî (ö. 748/1348) ve Hafız İbnü'l-Cezerî gibi zapt sahibi imamlar, dedesinin ismi Ubeydullah olduğuna kesin kanidirler.³¹ Babasının dedesi olan Galbûn ismi hakkında ise kaynaklar birlik içindedirler. İsnevî (ö. 772/1370), Galbûn ismini, meftûh ğayn, sakin lâm ve bâ harfi şeklinde zapt etmiştir.³² Kadri sayılır lügat eserlerin arasında yer alan *el-Kâmûsü'l-muhtâ* ile *Tâcü'l-'arûs* gibi eserlerde de söz konusu kelime, aynı şekilde zapt edildiğini görmek mümkündür.³³ Nitekim Şatbî (ö. 590/1194) de kelimeyi meşhur *Hürzü'l-emânî ve vechü't-tehânî (eş-Şâtıbîyye)* adlı eserinde aynı zaptla hem munsarif hem de gayr-i munsarif bir şekilde kullanmıştır:

وَبَارِنُكُمْ بِالْهَمْزِ خَالَ سَكُونِهِ وَقَالَ ابْنُ غَلْبُونٍ بِنَاءً تَبْدَلًا
وَعَادَا الْوَلِيِّ وَابْنُ غَلْبُونٍ طَاهِرٌ بِقَصْرِ جَمِيعِ النَّبَابِ قَالَ وَقَوْلًا
Şâtıbî, birinci beyitte kelimeyi munsarif olarak kullanmışken,

Türâsî'l-Arabî, 1420/2000),16/232-233; el-Hacî Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunun 'an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn*, thk. Muhammed Şereü'd-Dîn Yaltakaya (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/384; Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dimâşkî, *el-A'lâm*, 15. Baskı (Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, 2002) 3/222.

³⁰ Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed b. İmad es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Abdülkâdir el-Arnâvut & Mahmud el-Arnâvut (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1406/1986), 4/253.

³¹ Bk. Zehebî [Ma rifetü'l-kurrâ i'l-kibâr](#), thk. Beşşâr Avvad Maruf vd., (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 369-370.

³² Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdürrâhîm b. Hasen b. Ali el-Ümevî el-İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, thk. Kemâl Yusuf el-Hut (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1987), 2/213-214; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/307-308.

³³ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, thk. Mektebetu Tahkiki't-Türâs fi Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 121; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Ali el-Hilâlî, 2. Baskı (Kuveyt: Matbaatu Kuveyt, 1047/1987), 3/493.

ikinci beyitte ise gayr-i munsarif bir şekilde kullanmıştır.³⁴

İbn Galbûn'un son dedelerinden olan Mübarek'in biyografisine, alanla ilgili birçok kaynaklardan bulmak mümkün değildir. Bunun nedenini ise ihtisara (konun kısa ve öz alması) bağlamak mümkündür.³⁵

2.2. Doğumu ve Ailesi

Müellif'in doğum yılı ve yeri ile ilgili hiçbir kaynakta açık ve net bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak bazı kaynaklarda, otuz ile elli bir yaşları arasındakiler hakkında istimâl edilen "kühüle" kelimesi zikredilerek, "kühület yaşlarında öldü" denilmesinden ve hocalarının ölüm tarihlerinden yola çıkılarak, onun 347/958 yılı civarında dünyaya gelmiş olabileceği ileri sürülmüştür.³⁶ Diğer taraftan çağdaş bazı alimlerin "tahminimce, Müellif İbn Galbûn vefat ettiğinde altmış yaşlarında idi" ifadelerine bakıldığında 339/950 de doğmuş olduğu ihtimal dahilindedir.³⁷

Yukarıda çağdaş bazı alimlerden kastın, aslında *Tezkira* eserinin muhakkiki de olan Eymen Rüşdî Süveyddir. Nitekim o, bahsi geçen eserin birinci cildinde söz konusu bu bilgileri vermekte ise de orada altmış yaşından bahsetmemektedir. Orada en fazla elli bir yaşlarından bahsetmektedir.³⁸ Süveyd, "kühüle" kelimesinin tanım ve tahlilini detaylı bir şekilde aktardıktan sonra "bütün bunlardan sonra, İbn Galbûn'un, kühüle kelimesinden anlaşılan ve en yüksek ihtimal olan elli iki yaşına kadar yaşadığını gönül rahatlığıyla söylemek mümkündür. Bu nedenle doğum tarihinin de 347/958 olmaktadır" demiş ve yukarıdaki vermiş olduğu tarih ve bilgilere göre farklı tarih vermiştir. Bu ise iki bilgi ve tarih arasında tenakuz ve tutarsızlığa neden olmuştur.³⁹

İbn Galbûn, Halep şehrinde, ilim ve irfan sahibi bir aile içinde

³⁴ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/31-32.

³⁵ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 27/372; Süyûtî, *Hüsnu'l-muḥadara*, 1/491; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 2/327; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/32.

³⁶ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369-370.

³⁷ Tayyar Altıkuş, "İbn Galbûn", *TDV. İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV., 1999), 19/499-500.

³⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/32.

³⁹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/32-34.

büyüdü. Babası o muhitte tanınmış bir alim olduğu gibi, iffet ve güzel ahlak sahibi biriydi. Kaynaklarda babası hakkında birçok güzel sözler ve övgüler vardır. Onlardan bazıları şu şekildedir:

- İbn Galbûn'un babası, Ebû Tayyib el-Halebî; Muhakkik, kıraat hafızı, güçlü hafıza ve iffet sahibi, ibadete dükün, faziletli bir alimdi. Tasnif ettiği eserler mükemmel ve güzeldi. Vezir olan Cafer b. el-Fazıl onu çok severdi. Bundan dolayı, onunla alimlerin meclislerinde otururdu. Ebû Tayyib, 309 hicrî senesinin Recep ayında doğmuş, yine hicrî 389 senesinin Cemaziyelevvel ayında ve Mısırda vefat etmiştir.⁴⁰

- Muhakkik, güvenilir ve toplumda iyilik ve övülecek niteliklerle nam salmış biriydi. Birçok kişiden ders aldığı gibi birçok kişi de kendisinden ders almıştır. Mısır şehrinde ve seksen iki yaşında iken vefat etmiştir.⁴¹

- Ebû Tayyib, Mahir (uzman), büyük üstad, vakar ve hayır sahibi, kâmil, özgür, güvenilir, dininde salih ve muttaki bir âlimdi. Cuma gecesi Recep ayının on ikinci gecesi ve hicrî 309 senesinde Halep şehrinde dünyaya gelmiş ve bilahare Mısır'a taşınmış ve orada ikamet etmiştir.⁴² İbnü'l-Cezerî, Ebû Tayyib'in bazı eserlerinin üzerinde şu beyitlerin yazılı olduğunu söylemiştir:

صَنَّفْتُ ذَا الْعِلْمِ أَبْعَى الْفَوْزِ مُجْتَهِدًا لَكِي أَكُونَ مَعَ الْأَبْرَارِ وَالسُّعَدَا
فِي جَنَّةٍ فِي جَوَارِ اللَّهِ خَالِقِنَا فِي ظِلِّ عَيْشٍ مُّقِيمٍ دَائِمٍ أَبَدًا

Bu ilimleri, Mutlu ve iyilerle olmam için ve kurtuluş vesilesi olarak tasnif ettim.

Yaradan'ımız olan Allah'ın komşuluğunda, cennetinde güzel ve ebedi bir hayat için.

Bu beyitlerin sahibi Mısır şehrinde 389 senesinin Cemayyizilevel ayında vefat etmiştir.⁴³

- Dindar, faziletli, Kur'ân ilimlerinden; meani, i'rab vb. ilimlerde uzman olduğu gibi, diğer ilimlerde de uzman ve mütehassis

⁴⁰ Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadḍara*, 1/491.

⁴¹ Zehebî, *el-İber fi ḥaberi men ḡaber*, thk. Ebû Hâcer Muhammed Saïd b. Besyunî Zeḡlul (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985), 2/177.

⁴² İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, 1/420.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, 1/420.

bir âlimdi. Bu ifadelerin sahibi ve kısa adı “*el-Yetime*” eserinin müellifi Seâlebî (ö. 429/1038)’nin Ebû Tayyib hakkında yazmış olduğu mısraların içinde şu beyitlerin de olduğu görüyoruz:

عَلَيْكَ بِإِقْلَالِ الزِّيَارَةِ إِنَّهَا إِذَا كَثُرَتْ كَانَتْ إِلَى الْهَجْرِ مَسْئَلًا
أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْعَيْثَ يُسَامُ دَيْمًا وَيُطَلَّبُ بِالْأَيْدِي إِذَا هُوَ أَمْسَكَ

Ziyaretlerin (görüşmelerin) az olsun. Zira sıklıkla yapılan ziyaretler zamanla terkedilir.

Bilmiyor musun? Sürekli yağan yağmur bile bıktırır. Ancak yağmadığı zaman da eller havaya kaldırılarak istenir.⁴⁴

“*Kitabü'l-irşâd fi'l-kıraat*” adlı eser Ebû Tayyib’e ait olduğu gibi başka birçok eseri de mevcuttur.⁴⁵ Ancak kısa çalışmamızın hacmini aşacağından dolayı bu katarıyla iktifa edeceğiz.

İbn Galbûn, bu şekilde ilim sahibi bir ailede yetişti ve Kur’ân’ı hıfzettikten sonra babasından kıraat dersini rivâyetleriyle birlikte okumasına karşın bununla yetinmeyerek ve ikna olmayarak, daha sonra haklarında geniş bilgilere yer verilecek olan gerek Haleplî alimlerden gerekse dışarıdan Halep’e gelen birçok alimden dersler almıştır.⁴⁶

İbn Galbûn’un ailesi sonradan Mısır şehrine göç edip orada ikamet etmiştir. Konu ile ilgili Suveyd şu bilgileri aktarmıştır:

“Kaynaklar İbn Galbûn’un ailesi Mısır’a göç ettikleri ve orada ikamet ettiklerinde ittifak etmişlerdir. Ancak ailesinin Halep’ten Mısır’a göç etmesinin nedenini tam bilmediğimizle birlikte, Dâni’nin, İbn Galbûn’un babası olan Abdülmün’im ile ilgili ‘Vezir Cafer b. el-Fazıl onu çok severdi. Bundan dolayı, onunla alimlerin meclislerinde otururdu’ şeklindeki sözleri, ailenin Mısır’a göç etme sebebi olabileceğine ışık tutmaktadır.”⁴⁷

Kanaatimizce ailenin Mısır’a göç etmesinin nedenlerinden birisi, Vezir Cafer b. el-Fazılın İbn Galbûn babasına olan muhabbet ve sevgisi olsa da diğer bir neden ise daha sonra Halep şehrinde vuku

⁴⁴ Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebna'iz-zaman*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdır, 1397/1977) 5/277.

⁴⁵ Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadḍara*, 1/491; ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/307.

⁴⁶ Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/36; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/307.

⁴⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/36-37.

bulan siyasî ve sosyal istikrarsızlıktır.

2.3. İlmî Yolculukları

Geçen safhalarda aktarılan bilgilere istinaden İbn Galbûn'un Halep şehrinde doğduğunu ve Kurrâdan ders alabilecek yaşa kadar da orada yaşamış olduğunu bilinmektedir. Daha sonra babası ile birlikte Mısır'a intikal edip vefatına kadar orada yaşadığını kaynaklardan aktarılmaktadır. Fakat göç etme tarihinin kesin bir şekilde bilinmemekle beraber hicrî 359 yılından önce olduğu ihtimal dahilindedir. Nitekim kaynaklarda, İbn Galbûn ve babası, Mısır'da ikamet eden ve 359 yılında vefat eden Ahmed b. Abdülazîz b. Büdhûn adlı âlimden ders almış olduklarına dair malumatlar mevcuttur.⁴⁸

Müellif'in ilim için yaptığı birinci yolculuğu Mısır şehrineyken, ikinci yolculuğu ise kendisinin de meşhur "*Tezkira*" eserinin birkaç yerinde ifade ettiği gibi Basra şehrine yapmıştır. Mesela o eserinde kıraati imam Asım'a isnad ederken şunları ifade etmiştir: "... ancak Hafs b. Süleyman'ın rivâyetini... Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Sahlih el-Hâşemî Basra'da iken bana söyledi, aktardı."⁴⁹ Yine o, Halef'in, Hamza'dan rivâyet ettiği isnadı aktarırken şunları söylemiştir: "Bu rivâyetle, Ali Ebü'l-Hasan Muhammed b. Yusuf b. Nehâr el-Hırtekî yanında ve Mısır'da okudum."⁵⁰

Son olarak Bağdâd şehrine yolculuk yaptığını ve orada bazı alimlerle bir araya geldiğini öğreniyoruz. Nitekim Zehebî, İbn Galbûn'un, Bağdâd şehrine yolculuk yaptığını ve orada alimlerden Ebû Bekir el-Katî'ye rastlayıp bir araya geldiğini bildirmiştir.⁵¹

2.4. Hocaları ve Talebeleri

İbn Galbûn birçok alimden dersler aldığı gibi daha sonra birer alim olacak birçok kişiye de dersler vermiştir. Bunların bir kısmını kendi eserinde ismen zikrederken, diğer bir kısmını da alanla ilgili eserlerde zikredilmiştir.

⁴⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/50-51; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/407.

⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/407; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369-370; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/51.

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/407; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369-370; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/51.

⁵¹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369-370; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/51.

Hocaları

İbn Galbûn'un bütün hocalarını bu kısa çalışmada zikretmek mümkün olmadığından dolayı sadece bazılarını zikretmekle yetinilecektir.

Hem eserinde hem de diğer bazı kaynaklarda zikri geçen Müellif'in bazı hocaları şunlardır:

- Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Mervân eş-Şâmî. Zehebî, bu alimin hicrî üç yüz altmış yılında vefat ettiğini ifade etmiştir.⁵²

- Ahmed b. Abdullah el-Mükrî. İbn Galbûn bu hocasından Kuteybe'nin Kisâî'den yapmış olduğu rivâyeti almıştır.⁵³

- Ebû Adıyy Abdülazîz b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. el-Ferac el-Mısrî (ö. 381/991).⁵⁴

- Ebû Muhammed Abdullah b. el-Mübârek. İbn Cezerî, bu alim, kıraati Ebû Cafer b. Süleyman el-Meşelaî'den aldığını İbn Galbûn da ondan aldığını söylemiştir.⁵⁵

- Ebû Tayyib Abdülmün'im b. Übeydullah b. Galbûn b. el-Mübârek el-Halebî (ö. 389/999). Bu alim daha önce hakkında geniş bilgi verildiği yerde de ifade edildiği gibi Müellif İbn Galbûn'un babasıdır.⁵⁶ İbn Galbûn kıraatin büyük oranını babasından almış ve ilim sahibi olmasında, babasının büyük emekleri vardır.⁵⁷

- Ali b. Ahmed el-Celüdî. Müellif eserinde, Şu'be'nin Asım'dan rivâyet ettiği A'âşa'nın tarihini bu hocasından aldığını aktarmıştır.⁵⁸

- Ebü'l-Hasan Ali b. Abdullah el-Fârisî. Yine Müellif. Nuseyrin Kisâî'den yapmış olduğu rivâyeti bu hocasından aldığını ifade etmiştir.⁵⁹

- Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Hüşnâm el-

⁵² İbnü'l-Cezerî, *Ğāyetü'n-nihāye*, 2/29; Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 325; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/52.

⁵³ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/54.

⁵⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ğāyetü'n-nihāye*, 1/355; Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 346-347; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/52.

⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, *Ğāyetü'n-nihāye*, 1/399.

⁵⁶ Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadḍara*, 1/491; Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/53; İbnü'l-Cezerî, *Ğāyetü'n-nihāye*, 1/420.

⁵⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/53.

⁵⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/34.

⁵⁹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/53.

Mâlikî el-Basrî ed-Delâl (ö. 377/988).⁶⁰

- Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. İshâk el-Halebî el-Kâdî el-Muaddel. Müellif bu alimden İbn Mücâhid'in yedi kıraate dair eserini ondan dinlemiştir.⁶¹

- Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Salih b. Ebî Dâvud el-Hâşemî el-Cevhânî (ö. 368/979).

- Ebü'l-Hasan Muhammed b. Yusuf b. Nehâ el-Hirtekî el-Basrî. İbnü'l-Cezerî, "Dâni'nin zikrettiğine göre bu alim hicrî üç yüz yetmiş senesinden sonra vefat etmiştir" demiş, ancak vefatının net olarak vermemiştir.⁶²

- Ebü'l-Fetih Ahmed b. Ahmed b. Abdülazîz b. Musâ b. İsâ el-Havârzemî (359/970). Yukarıdaki safhalarda da değindiği gibi Hem İbn Galbûn hem babası bu alimden ders almışlardır. İbn Büdhün künyesiyle meşhur bu alim Kudüs şehrinde vefat etmiştir.⁶³

- Ebû Ahmed Abdullah b. Muhammed b. Abdullah en-Nâsîh ed-Dimaşkî eş-Şafîî (ö. 365/976).⁶⁴ İbn Müfessir künyesiyle meşhur bu alimden, İbn Galbûn, babası ve başka birçok insan da ders almışlardır.⁶⁵

- el-İmam el-Hâfız Ebü'l-Fetih Abdulvahid b. Muhammed b. Ahmed b. Mesrûr el-Belhî (ö 378/ 989). İbn Galbûn bu hocasından hadis derslerini almıştır.⁶⁶

- Atik b. Maşallah b. Muhammed Ebû Bekir el-Mısrî el-Gassâl (ö. 360/971). Bu alimden İbn Galbûn ve babası ders almışlardır.⁶⁷

Talebeleri

Döneminde ilmî şöhreti -özellikle kıraat ilmindeki şöhreti- civar memleketlere yayıldığından dolayı, İbn Galbûn gibi bir kıraat

⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/497; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, 369; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/53.

⁶¹ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/499; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/53.

⁶² İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 2/452.

⁶³ Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, 315; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/54.

⁶⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/404.

⁶⁵ Dâni, *el-Mükttâ fi'l-vakfi ve'l-İbtidâ*, thk. Yusuf Abdurrahmân el-Meraşlî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987), 32; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/404.

⁶⁶ Zehebî,

⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/445; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/55.

aliminden ders almak amacıyla, her yerden ve memleketten insanlar akın edip gelmişler. Bunlardan birisi, doğu illerinden olan Rey'den gelen, Büндâr lakabıyla meşhur Ebü'l-Fazıl Abdurrahmân b. Ahmed er-Râzî'dir. Diğer birisi ise kıraat alanında yıldızı parlayan gerek verdiği derslerle gerek yetiştirdiği talebelerle alana büyük hizmetlerde bulunan, ta Endelüs diyarlarından gelen Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman ed-Dânî'dir. Diğer birisi alanda nam salan ve alimlerin; İmam, Allame, Muhakkik, Arif, kurrâ ve tecvidçilerin ustası şeklindeki sözlerine mazhar olan Mekkî b. Ebî Talib'dir. Bu nedenle burada Müellif'in talebelerinden birkaçının ismini vermek ve onları bir nebze de olsa tanıtmakta fayda vardır.⁶⁸

- İbrahim b. Sâbit b. Ahtal Ebû İshâk el-Üklîşî el-Mükrî (ö. 432/1041).⁶⁹

- Ahmed b. Bâbeşâz Ebü'l-Fetih el-Cevherî en-Nahvî (ö. 445/1054). Irak asıllı olup, meşhur imamlardan olduğu gibi şöhret bulmuş ve kısa adı "*Mukaddime*" olan eserinin sahibi Nahvî Tahir'in de babasıdır.⁷⁰

- Ahmed b. Bişâr b. el-Hasan b. Beyân Ebü'l-Abbâs el-Enbârî. Bu alim aynı zamanda Ebu Bekir b. Enbârî'nin amcasıdır.⁷¹

- Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. İsa Lübb b. Yahyâ el-Me'âfirî el-Endelüsî Ebû Ömer et-Talemenkî (ö. 429/1038).

- Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed en-Nahvî. Bu alimin vefat tarihi bilinmemekle beraber hicrî 434 yılında hayata olduğu ile ilgili bilgi mevcuttur.⁷²

- Abdurrahmân b. Ahmed b. el-Hasan b. Büндâr Ebü'l-Fazıl er-Râzî el-Aclî (ö. 454/1062). Yukarıda da geçtiği gibi Büндâr ta doğu illerinden Mısır'a gelip İbn Galbûn'dan kıraat dersleri almıştır.⁷³ Nitekim İbnü'l-Cezeri Büндâr'ın biyografisini aktarırken, Ebü'l-Fazıl

⁶⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/60.

⁶⁹ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/16; Zehebî *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 392; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/60.

⁷⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihāye*, 1/16; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/61.

⁷¹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/62.

⁷² İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/62.

⁷³ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/60-62.

er-Râzî'nin Kur'ân kıraatini Tahir b. Galbûn'dan aldığını ifade etmiştir.⁷⁴

- Osman b. Saîd b. Osman b. Ömer Ebû Amr ed-Dânî el-Kurtubî (ö. 444/1053). İbn Galbûn'un en meşhur ve en güzde talebesidir. Onun hakkındaki; "Ebû Amr ed-Dânî ile kıraat ilmi ve Mushaflar ilmi özgürlüğüne kavuşmuştur. Aynı zamanda o; hadis, tefsir, nahiv vb. gibi ilimlerde de gâyet yetkin bir alimdir."⁷⁵, "el-Allame, el-Hâfız, ustadların ustası, kıraat hocalarının hocası"⁷⁶ sözler, onun ne kadar alanda yetkili olduğunun bir ispatıdır. Hatta şöyle denilmiştir: "Aslında talebe, hocalarıyla tanınırken, burada tam tersi olmuştur. Zira İbn Galbûn, 'Dânî'nin hocası' şeklinde, tanıtılmaktadır."⁷⁷ Nitekim İbnü'l-Cezerî, Müellif İbn Galbûn'u tarif ederken şunları söylemiştir: "O, Dâni'nin şeyhi (hocası) ve 'et-Tezkira fi'l-kıraati's-semân' adlı eserinin müellifidir" diyerek, yukarıdaki görüşü teyit etmiştir.⁷⁸

- Ali b. el-Acemî Ebü'l-Hasan el-Faraizî en-Nahvî.⁷⁹ İbn Fehhâm (ö. 516/1122), "Müfredatü Yakup" adlı eserinde şunları aktarmıştır: "Ancak Revh b. Abdülmümin'in rivâyetini, zikrettiğim kişilere ve hocam olan Ebü'l-Hasan Ali b. el-Acemî en-Nahvî'ye okudum. Allah kendisine rahmet eylesin. O ise bu anılan rivâyeti, Tahir b. Ebî Tayyib Abdülmün'im b. Galbûn'dan okumuştur."⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, İmam İbn Belliye (ö. 514/1120), hicrî 445 senesinde İbn Galbûn'undan okuyan Ebü'l-Hasan b. el-Acemî'den kıraat dersi almış olduğunu ifade etmiştir.⁸¹ Bu sözler, vefat tarihi kesin olarak bilinmeyen Ali b. el-Acemî'nin, o tarihe kadar, hayatta olduğunu göstermektedir.

- Muhammed b. Ahmed b. Ali Ebû Abdillah el-Kazvîni el-Mükrî (ö. 452/1060). Kazvîni'den göç ederek Mısra yerleşen bu alim,

⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/327-328. İbn Fehhâm

⁷⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/64.

⁷⁶ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/447; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/64.

⁷⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/63.

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/307.

⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/327

⁸⁰ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/64-65.

⁸¹ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/525.

vefat ettiğinde seksen küsür yaşındaydı.⁸²

- Muhammed b. Muâfâ b. Sumayl Ebû Abdillâh el-Endelûsî el-Ceyyânî (ö. 410/1020). Dâni, bu şahsın, Kurtuba'ya gelerek, dayısı Muhammd b. Yusuf yanında kıraat okuduktan sonra doğuya göç ettiğini ve Ebû Tayyib'dan kıraat dersleri (Kalun'un rivâyetiyle Nafi kıraatini) okuduğunu, hocasının vefatından sonra da oğlu Ebû'l-Hasan Tahir'den kıraat dersleri aldığını söylemiştir.⁸³

- Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî (ö. 437/1045). Mekkî'nin İbn Galbûn ve babasına talebelik yaptığına dair alanla ilgili eserlerde rastlanmak mümkündür.⁸⁴

2.5. Akidesi ve Mezhebi

Müellif'in eserini tahkik eden Suveyd, İmam Tahir b. Galbûn'un akidesi ile ilgili herhangi kesin bir bilgiye ulaşamadığını ancak, ehl-i sünnetin büyük alimlerinden olan Dâni, Zehebî ve İbnü'l-Cezerî gibi alimlerin övgülerine mazhar olan İbn Galbûn ehl-i sünnet ve cemaatten olduğunu göstermektedir. Çünkü tenkitçilerin en uzmanı ve yetkililerinden olan mezkûr alimler, bu duruma sesiz kalmaz, muhakkak söz eder ve eleştirirlerdi.⁸⁵ İbn Galbûn'nun amelî mezhebi ise babasının da mezhebi olan Şafî'dir.⁸⁶

2.6. Alimlerin Hakkındaki Övgüleri

Hiç şüphesiz! İnsanı en güzel şekilde tanıyan ve onun hakkında iyi veya kötü söz söyleyebilen kişi, uzun süre o insanın meclisinde bulunan ve sohbetlerine katılan kişidir. Dolayısıyla İbn Galbûn'la bir araya gelip ve ona talebe olanlardan birisi de Osman b. Ömer ed-Dâni'dir. Dâni hocası ile ilgili şunları söylemiştir:

“Ondan çok şeyler yazdık, fazilet ve lehçesinin güzelliğiyle beraber, ilimdeki üstünlüğü, kudreti ve anlayışı açısından döneminde onun benzerini görmedik.”⁸⁷

⁸² İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/68; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/65.

⁸³ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/231; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/65.

⁸⁴ Bk. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/270; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 5/274-277

⁸⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/67.

⁸⁶ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/67.

⁸⁷ Zehebî, *Şabâkâtü'l-kurrâ'*, thk. Ahmed Hân (Riyâd: Merkezü'l-Faysal lil Bühüsî ve'd-Dirâseti'l-İslamiyye, 1418/1997), 468; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/67; Tayyar, “İbn Galbûn”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, 19/499-500.

Diğer taraftan biyografi eserlerin birçok müellif'î de İbn Galbûn hakkında övgülü sözler söylemişlerdir:

- Mükri, Muhakkiklerin mahirlerinden ve kıraat alanında uzman biriydi.⁸⁸
- Kıraatte, Mısır memleketinin hocasıdır.⁸⁹
- O ve babası, kıraatçilerin büyük alimlerindendi.⁹⁰
- Uztad, Arif, Güvenilir, Zapt sahibi, Hüccet ve Özgür fikirli biriydi.⁹¹
- el-İmam, el-Ustad Ebü'l-Hasan Tahir b. el-Ustad Ebî Tayyib Abdülmü'im.⁹²

İmam Süyûtî, yukarıda sayılan bütün vasıfları ihata edecek şu ifadeleri kullanmıştır:

- Muhakkikler içinde uzman ve yetenekli olan İbn Galbûn, aynı zamanda alanında mütehasıs, Mısır diyarındaki kurrânın büyüklerinden, kıraat ilmine dâir *et-Tezkira* adlı eserinin musannifi, kıraat ilminde temayüz etmiş ve birçok alime muallim olmuş Ebû Amr ed-Dânî'nin gibi hocasıdır.⁹³

Diğer taraftan, milyonlarca Müslümanın İbn Galbûn'un vefatından sonra Kur'ân-ı Kerîmi, Asım kıraati Hafs rivâyeti üzere ve İbn Galbûn'un tarikiyle tilavet etmektedirler. Bu da Müellif için bir fazilet ve bir iftihar vesilesidir.⁹⁴

Söz konusu tariki bir az daha açıklamak gerekirse, şunları söylemek mümkündür:

Son zamanlarda İslâm aleminin kahir ekseriyetinin kıraat ve tilavet ettiği kıraat, kıraati Asım ve rivâyeti Hafs'ın Şatıbîyye tarikidir. Şatıbî ise bu şekildeki kıraati, hocası Ebü'l-Hasan Ali b. Hüzeyl (ö. 590/ 1194)'den almış, o da hocası Ebû Dâvud Süleyman b. Neccah'tan, o da İmam Ebu Amr ed-Dânî'den, o da Allah Resulüne ulaşıncaya dek muttasıl bir senetle, hocası Ebü'l-Hasan Tahir b.

⁸⁸ Zehebî, *Ma`rifetü'l-kurrâ*, 369.

⁸⁹ Zehebî, *İber fi haberî men gaber*, 2/195-196.

⁹⁰ Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, 27/372.

⁹¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/307.

⁹² İbnü'l-Cezerî, Neşr, 1/73; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/68.

⁹³ Süyûtî, *Hüsnü'l-muâdara*, 1/491.

⁹⁴ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/68.

Galbûn'dan almıştır. Dolayısıyla bu kıraat, İbn Galbûn'un tarikiyle Müslümanlara ulaşmış olacaktır.⁹⁵ Nitekim Altıkulaç konuya şu şekilde bir yorum yapmıştır:

İbn Galbûn'un kıraat ilmindeki yerini önemli kılan sebeplerden biri, hiç şüphesiz onun Âsım b. Behdele kıraatinin Hafs rivâyetini, eş-Şâtıbiyye diye meşhur olan ve hemen bütün ilim çevrelerinde kabul gören Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî* adlı kasidesine bağlayan tarikin halkalarından birini teşkil etmesidir. Bu tarikin İbn Galbûn'a kadar olan bölümü, aynı zamanda Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teyşîr*'indeki Hafs rivâyetinin Hz. Peygamber'e ulaşan senedini oluşturmakta olup Şâtıbî'ye kadar şu isimlerden meydana gelmektedir: Hafs b. Süleyman, Ubeyd b. Sabbâh, Ahmed b. Sehl el-Üşnânî, Ali b. Muhammed el-Hâşimî, İbn Galbûn, Ebû Amr ed-Dânî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Necâh, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüzeyl, Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî.⁹⁶

Şâtıbiyye'nin şârihlerinden Kâdî (ö. 1402/1982), İbn Galbûn'dan şu şekilde bahsetmiştir: "İbn Galbûn, Ebû'l-Hasan Tâhir b. el-İmam Abdülmün'im b. Galbûn; İmam, Hüccet, sıkâ bir kıraat alimidir. Tâhir ile babası kıraat ilminde temayüz etmiş, Kur'ân ilmi ile ilgili güçlü ve faydalı tasnifleri bulunan alimlerdir. İkisi de Haleplidirler, Mısır'a yerleşmişler, Allah onların ilmiyle sayısızca insanları faydalandırdı ve ikisi de Mısır'da vefat etmişlerdir. Babanın eserleri arasında *el-İrşad*, talebelerinden de Mekkî b. Ebî Talib (ö. 437/1045) bulunmaktadır. Oğulun eserleri arasında ise kısa adı *et-Tezkira*, talebelerinden de Ebû Amr Osmân ed-Dânî bulunmaktadır."⁹⁷

2.7. Vefatı

Kaynaklar, İbn Galbûn'un hicrî üç yüz doksan dokuz senesinde, Mısır şehrinde vefat ettiği konusunda ittifak halindedirler.⁹⁸

Zehebî'nin zikrettiğine göre -İbnü'l-Cezerî de *Ğâyetü'n-nihâye* adlı eserinde ona katılmıştır- Müellif'in vefatı, Şevvâl ayının onuncu

⁹⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/68.

⁹⁶ Tayyar, "İbn Galbûn", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, 19/499-500.

⁹⁷ Kâdî, *Vâfi fi şerhi's-Şâtıbiyye*, 78.

⁹⁸ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/307; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadara*, 1/491.

gününde olmuştur.⁹⁹ Ancak İbnü'l-Cezerî, *Neşr* adlı eserinde, Zilkade ayının onuncu gününde vefat ettiğini söylemiştir.¹⁰⁰

Nitekim Altinkulaç, Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisinin İbn Galbûn maddesinde şu malumatı vermiştir:

“İsnevî'nin, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*'sinde biyografisine yer verdiği göre fıkhîta şafiî oluğu anlaşılan İbn Galbûn on Şevval 399' da (7 Haziran 1009) Mısır şehrinde vefat etti. İbnü'l-Cezerî *Ğâyetü'n-nihâye*'sinde Zehebî gibi on Şevval tarihini verirken, *Neşr* adlı eserinde bunu on Zilkade olarak zikretmiştir. Süyûtî ise *Ğüsnü'l-muħadara* adlı eserinde yirmi Şevval tarihini vermektedir. İbnü'l-Kâdih (ö. 801/1399), İbn Galbûn'un Karâfe Mezarlığı'na defnedildiğini ve kabrinin kendi zamanına kadar ziyaret edildiğini belirtmektedir.”¹⁰¹

Dolayısıyla, Zehebî ile İbnü'l-Cezerî dışındaki müelliflerin eserlerinde İbn Galbûn'un vefatı Zilkade ayı değil, Şevval ayı olduğuna göre, doğru ayın Şevval ayı olma ihtimali daha güçlüdür.¹⁰² Ancak bütün kaynaklar, on Şevval ayını tarih gösterirken, Süyûtî “Şevval ayından on gün kala vefat etmiştir” şeklindeki sözleriyle on Şevval tarihini göstermiştir.¹⁰³

3. Eserleri

el-İdğâm li Ebî Amr el-Basrî ve İlelih. İbn Galbûn, bu eserden, *Tezkira*'sinde bulunan idğâm-ı kebir bölümünün sonunda şu şekilde bahsetmiştir.

“Bunlar, Ebû Amr'ın, idğâmdaki kurallarıdır. Sana kısa olarak aktardım. Ancak konuyu, *el-İdğâm li Ebî Amr el-Basrî ve İlelih* adlı eserimde detaylı bir şekilde izah ettim. Burada zikredilmeyenleri orada zikredilene kıyas et doğruyu bulursun.”¹⁰⁴

⁹⁹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/307.

¹⁰⁰ İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/73.

¹⁰¹ Tayyar, “İbn Galbûn”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, 19/499-500; ayrıca bk. Ali b. Osman b. Muhammed b. Ahmed b. el-Hasan b. el-Kâsıh, *Siracü'l-kârü'l-mübedî ve tizkârü'l-mükrî'l-müntehâ* (Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1373/1954), 183; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 369; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/307.

¹⁰² Bk. İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 2/213-214; Süyûtî, *Ğüsnü'l-muħadara*, 1/491; Tayyar, “İbn Galbûn”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, 19/499-500.

¹⁰³ Süyûtî, *Ğüsnü'l-muħadara*, 1/491.

¹⁰⁴ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/93.

el-Vakflî Hamza ve Hişâm. İbn Galbûn, bu isimdeki eserinden, *Tezkira*'sinin iki yerinde bahsetmiştir. İlki, "مُسْتَهْرَؤُونَ، سَيْلٌ" kelimele-
rinde bulunan hemzenin üzerindeki vakıfla ilgili Hamza ile
Hişâm'ın, görüşlerini zikrettiği yerde. İkincisi ise aynı bölümde fa-
kat "الْمَلَأَ" kelimesi üzerinde yapılacak vakıfı, zikrettiği yerde.¹⁰⁵

Kitâbu'r-raât li Verş. Müellif'e bu şekilde bir eserin varlığından
yine *Tezkira* adlı eserinden öğreniyoruz. Çünkü o eserinin 225. sayfa-
sında şunları ifade etmiştir: "bunların bürün illetlerini, *Kitâbu'r-raât*
li Verş adlı eserimde zikrettiğimde tekrar burada zikretmeğe gerek
yoktur."¹⁰⁶

Suveyd, Müellif'in mezkur bu üç eseri, - isimlerinden de anla-
şılacağı gibi - kıraatlerin rivâyeti ile ilgili olmayıp, daha çok kıraat-
lerin illet ve nedenleriyle ilgili olduklarını, mahtut eserlerden araş-
tırabildiği kadarıyla bunlardan hiç birisinin nüshalarına denk gel-
mediğini ve Tahir İbn Galbûn ile ilgili yazılan biyografi kaynakla-
rında da bulmadığını söylemiştir.¹⁰⁷

4. *et-Tezkira fi'l-Kirâ'âti's-Semân.*

İbn Galbûn'nun günümüze ulaşan tek eseridir. Bu nedenle ayrı
başlık altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

4 1. Kitabın İsmi

İbn Galbûn'nun, bugün elimizde mevcut olan eseri farklı isim-
lerle zikredildiği görülmektedir. Bütün kaynakların üzerinde ittifak
ettikleri "*et-Tezkira*" kelimesidir. Yani farklı eklemeler yapılmışsa
da söz konusu kelime yerini muhafaza edebilmiştir. O isimlerden
bazıları şu şekildedir:

- "*et-Tezkira*". Kimi kaynaklar sadece eserin ismini yalın bir şe-
kilde "*et-Tezkira*" olarak zikretmiştir. Bu eserlere, *İber, Tabakâtü'l-*
kurrâ', Tezkiretü'l-hüffâz, Tabâkâtü's-Şafiiyye, gibi eserler, örnek veri-
lebilir.¹⁰⁸

- "*et-Tezkira fi'l-kıraat*". Eserin bu şekildeki ismi; *Hüsnü'l-*

¹⁰⁵ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/156, 163-164.

¹⁰⁶ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/225.

¹⁰⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/70.

¹⁰⁸ Bk. İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 2/213-214; Zehebî, *İber fi haberî men gaber*, 2/195;
Tabakâtü'l-kurrâ', 467; *Tezkirtü'l-hüffâz*, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimi
(Dâiretü'l-Mearifü'l-Osmaniyye, 1374/1954), 521.

muḥadara'da yazılı olduğu gibi, eserin Bağdadlı Vehbe, ez-Zâviyetü'n-Nasiriyye ve Vahid Paşa nüshalarının ilk sayfasında da bulunmaktadır.¹⁰⁹

- "*et-Tezkira fi'l-kıraat's-semân*". Eserin bu şekildeki ismine hem İbnü'l-Cezerî'de hem de başka Müelliflerin eserlerinde görmek mümkündür.¹¹⁰

- "*et-Tezkira fi'l-kıraat ani'l-eimeti'l-kurrâ*". Eserin bu şekildeki isimi, el-Hazânetü'l-Amme bi'r-Rabat nüshasının birinci sahifesinde yazılıdır.¹¹¹

- "*et-Tezkira fi'l-kıraati'l-eimeti's-semâniyye*". Eserin bu şekildeki ismi ise Mektebetü Atıf Efendi nüshasının ilk sahifesinde yazılıdır.¹¹²

Gerek alanla ilgili kaynaklarda gerek biyografi kaynaklarda gerekse de farklı nüshalarda eserin yukarıda izah edildiği şekildeyken, diğer müelliflerin farklı olarak, İbn Galbûn'dan eserinin ismiyle ilgili herhangi bir bilgiye vakıf olunmamıştır.¹¹³

Diğer taraftan Suveyd, yukarıda zikredilen ve birbirine yakın isimlerden, İbnü'l-Cezerî'nin de eserlerinde kullanmış olduğu "*et-Tezkira fi'l-kıraat's-semân*" şeklindeki ismi, tercih ettiğini söylemiştir. Nedenini ise şu şekilde izah etmiştir: "Zira sadece "*et-Tezkira*" şeklindeki isim ile yetinmek, eserin hangi ilme dair kaleme alındığı, "*et-Tezkira fi'l-kıraat*" isim ile yetinmek ise eserin kaç kıraati ihtiva ettiğine dair belirsizlik olmaktadır. Dolayısıyla tercih ettiğimiz isim esere daha uyundur."¹¹⁴

Muhakkik Suveyd, bu tercih ve yorumlarını yapmış, ancak eserin farklı nüshalarındaki değişik isimler ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Oysa eserin son nüshasındaki ismi (*et-Tezkira fi'l-kıraati'l-eimeti's-semâniyye*) Suveyd'in tercih etmiş ve

¹⁰⁹ Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥadara*, 1/491; İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/72.

¹¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/73; ayrıca bk. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/384; Ömer Rızâ Kehâle, *Mu'cemü'l-müellifîn* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 2/12; İsmâil Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn* (Beyrut: Müessesetü't-Tarihî'l-Arabiyye, ts.), 1/852.

¹¹¹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/72.

¹¹² İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/72.

¹¹³ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/73.

¹¹⁴ İbn Galbûn, *Tezkira*, 1/73.

gerekçelendirmiş isimle hemen hemen aynıdır. Fakat buna hiç değinmemiş ve pas geçmiştir.

Altıkulaç, kitapla ilgili şu malumatı vermiştir:

İbn Galbûn'un günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *et-Tezkire fi'l-kırâ'âti's-semân'*dir. Eserde meşhur yedi imamın kıraatinin yanında daha sonra aşere imamları arasındaki yeri sağlamlaştıracak olan Ya'kûb el-Hadramî'nin kıraatine de yer verilmiş olup bu tercihte müellifin Basra'da gördüğü kıraat tahsilinin ve Ya'kûb'un kıraatinin bu çevrede benimsendiğini tesbit etmiş olmasının tesiri bulunmalıdır. İbn Galbûn'un bu eserinde sekiz kurrâya yer vermesi, İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a'*sındaki yedi kıraatle "el-ahrufü's-seb'a" hadisindeki yedi harfin aynı şeyler olduğu şeklinde ortaya çıkan yanlış anlayışa karşı bir tepki olarak değerlendirilmişse de *et-Tezkire*'nin ne mukaddimesinde ne de diğer yerlerinde böyle bir tepkinin belirtisine rastlanmıştır. *et-Tezkire*, sekiz kıraat konusunda telif edilen ilk kitaplardan günümüze ulaşan tek eser olması yanında daha sonraki müelliflerin kaynakları arasında yer alması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Ebû Amr ed-Dânî *et-Teyşîr* ve *Câmi'u'l-beyân* adlı eserlerinde, Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâziş *el-İknâ*'da, Şâtübî *Hırzû'l-emânî*'de, İbnü'l-Cezerî *en-Neşr*'de, Kastallânî *Letâ'ifü'l-işârât*'ta ondan çokça faydalanan müelliflerden bazılarıdır. Rûdânî'nin *et-Tezkire*'yi İbn Galbûn Tâhir yerine babası İbn Galbûn Abdülmün'im'e nisbet etmesi bir zühul eserdir; aynı hatayı Brockelmann da tekrarlamıştır. İlk defa Abdülfettâh Buhayrî İbrâhim tarafından tahkik edilen eserin *Kitâbü't-Tezkire fi'l-kırâ'ât* adıyla iki baskısı yapılmış (I-II, Kahire 1410/1990, 1411/1991), ardından eser, Eymen Rüşdî Süveyd'in tahkikiyle ve *et-Tezkire fi'l-kırâ'âti's-semân* adıyla neşredilmiştir (I-II, Cidde 1412/1991). Müellif ayrıca *et-Tezkire*'de kaydettiğine göre *Kitâbü'l-İdğâm li-Ebî 'Amr, Kitâbü'l-Vakf li-Hamza ve Hişâm* ile *Kitâbü'r-Râ'ât li-Verş* adıyla üç eser daha kaleme almıştır.¹¹⁵

4.2. Müellifin Kitabında Takip Etmiş Olduğu Yöntem

İbn Galbûn, kitabını beş ana bölüme taksim ederek ele aldığını

¹¹⁵ Tayyar, "İbn Galbûn", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, 19/499-500.

söylemek mümkündür. Bunlar, mükadime, kıraatlerin isnadı, kıraatlerde usûlî ihtilaflar, kıraatlerde ferşî ihtilaflar ve Bezzî (ö. 170/786) tekbiri şeklindeki bölümlerdir. Çalışmanın hacmini aşacağından dolayı, mezkûr beş bölüm hakkında çok kısa malumat vermekle yetinilecektir. Çünkü her bölüm, yüzler sahife tutacak kadar geniş hacimlidir ve bu hacimde bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4.1. Mukaddime

Mükaddime bölümü; Hamd, salat ve selama ek olarak üç konuyu içermektedir.

- İbn Galbûn, kitabının mukaddimesine Allah'a hamdederek başlamış, Hz. Peygamber'e salat ve selamla devam etmiştir. Hamd ile salat metni şu şekildedir: “ اما بعد حمد الله بجميع محامده على جميع أباديه ومننه / والصلاة على نبيه والسلام Bütün nimetiyle ihsanda bulunan ve minnette bulunan Allah'a her tür hamdle hamd ettikten, salat ve selam da O'nun Peygamber'ine okuduktan sonra...”¹¹⁶

- Birinci konu: İbn Galbûn, kitabının konusunu, bilgi verme yöntemini ve bu eserin meydana getirme amacını anlatmıştır. Bu bağlamda şunları söylemiştir:

Bu kitapta, diyarların meşhur imamların kıraatlerini, alim kimseye hatırlatmak, öğrenmek isteyenlere de yardımcı olmak amacıyla, veciz bir tarzla zikredeceğim. Zira selef alimlerimiz -Allah hepsine rahmet eyesin- kitaplarında, kıraatle ilgili ilimleri, imamların biyografilerini ve rivâyetleri uzun uzadıya zikrettiklerinden dolayı bize, bu şekildeki uzunca kitaba ihtiyaç bırakmamışlar. Bundan dolayı bu kitapta, biyografileri mümkün merteye kısa olarak vermeyi, asılları toparlamayı, fer'leri ayıklamayı, ihtilaf edileni zikretme, ihtiyaçtan dolayı birkaç yer hariç ittifak edilenden sükût etmeyi tercih ettim. Böylece kitabın hıfzı ve ondan istifade etme daha kolay olacaktır. İnşallah.¹¹⁷

- İkinci konu: İbn Galbûn, tafsilata ve detaya girmeden, sekiz kurrâyı, ravileri ve tariklerini zikretmiştir. Bu sekiz kıraat imamları ve ravileri şunlardır.

¹¹⁶ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/3.

¹¹⁷ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/3.

1) Nafî (ö. 169/785). Ravileri; İsmâil b. Cafer (ö. 180/796), Müseyyibî (ö. 237/852), Kâlun (ö. 220/835) ve Verş (ö. 197/812).

2) İbn Kesîr (ö.120/738). Ravileri; Kunbul (ö. 291/904) ve Bezzî (ö. 250/864).

3) İbn Amir (ö. 118/736). Ravileri; İbn Zekvân (ö. 242/857) ve Hişâm (ö.245/859).

4) Asım (ö. 127/745). Ravileri; Mufaddal (ö. 268/882), Hafs (ö. 180/796) ve Ebû Bekir (ö. 193/808). A'şa (ö. 200/816) ve Yahyâ (ö. 203/819) tarikiyle.

5) Ebû Amr (ö. 154/771). Ravileri; Dürî (ö. 248/862) ve Süsî (ö. 261/874). Yezîdî (ö. 202/818) tarikiyle.

6) Hamza (ö. 156/773). Ravileri; Halef (ö. 229/844) ve Hallâd (ö. 220/835).

7) Kisâî (ö. 189/805). Ravileri; Dürî (ö. 248/862) ve Ebû Hâris (ö. 240/854), Nusayr (ö. 240/855) ve Kuteybe (ö. 240/855).

8) Ya'kûb (ö. 205/821). Ravileri; Ravh (ö. 235/849) ve Rûveys (ö. 238/852).¹¹⁸

- Üçüncü konu: İbn Galbûn, kitabındaki bazı terimleri izah etmiştir. Bunlar Haremeyn ve Nahiviyî vb. terimlerdir. Müellif konu ile ilgili şunları ifade etmiştir:

Rivâyetler, imamlardan birisinin kıraati hakkında ittifak halinde oldukları zaman, '*Falan imam kıraat etti*' diyeceğim. Ancak rivâyetler farklı olduğunda ise orada sadece o rivâyeti zikredeceğim. Örneğin Nâfî'den farklı rivâyetler gelmişse bunu Kalun rivâyet etmişse '*Kalun kıraat etti*' diyeceğim. Nâfî ile İbn Kesîr ittifak ettiklerinde '*İki Haremli kıraat etti*', İbn Kesîr ile İbn Amir ittifak ettiklerinde '*İki oğul kıraat etti*', Hamza, Asım ile Kisâî ittifak ettiklerinde '*Kûfelîler kıraat ettiler*', Ebû Amr ile Kisâî ittifak ettiklerinde '*Nahivciler kıraat ettiler*' ve Ebû Amr ile Ya'kub ittifak ettiklerinde ise '*Basralılar kıraat ettiler*' diyeceğim.¹¹⁹

2.4.2. Kıraatlerin Senetleri

İbn Galbûn bu bölümde kıraatlerin senetlerinden bahsetmektedir. Bu bağlamda o, teker teker olmak üzere sekiz imamı zikreder.

¹¹⁸ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/3-9.

¹¹⁹ İbn Galbûn, *Tezkira*, 2/10.

Bununla birlikte hem rivâyet hem de kıraat olarak bu imamlara itti-sal ettiği isnatları da zikreder. Sonra bu sekiz imamın isnatlarını Re-sulüllah'a kadar ulaştırmaktadır. Şâyet bulabilmişse, her kıraatin sonunda, o kıraati okuyanın vefat tarihini de verir.¹²⁰

2.4.3. Kıraatlerde Usulî İhtilaflar

İbn Galbûn, burada, kıraatçiler arasında en fazla ihtilaf konusu olan kelimeler üzerinde durmaktadır. Kur'ân'daki sıraya göre keli-meleri farklı başlıklar altında inceler. Önce eüzü besmele ile başlar, Fatiha suresindeki usulî ve ferşî kıraatleri inceler, ardından baka-
raya geçer, mukataa harflerinde bulunan meddlerden bahseder. Sonra Ebu Amr ve ona tabii olanlarda bulunan ve idğam-ı kebîr'e (büyük idğam) ayrı bir başlık açar. Bunu, kinaye hâ'sı, kıraatçilerin mîm harfiyle ilgili ihtilafları, med ve kasırda vuku bulan ihtilafları takip eder. Daha sonra birkaç bölümde olmak üzere, hemze harfinin hükümü, idğam-ı sağır (küçük idğam), feth-imâle ve bu ikisi arasın-daki durumdan bahseder. Müteakiben meftuh râ harfi ile ilgili Verş'in görüşleri adı altında ayrı bir bölüm açar, A'sa, Kuteybe ve Nusayr'ın imale ile ilgili görüşlerini ayrı ayrı ele alır ve inçler, tenis tâsından hemen sonra vuku bulacak imale ile ilgili yine ayrı bölüm açar, ardından kelimelerin sonundaki vakıf için başka bir bölüm açar. Sonra lâm harfinin tefhimî ile ilgili Verş'in görüşünü açıklar, nihâyette marife lâmı üzerinde yapılacak vakıf ile ilgili Hamza'nun görüşleriyle bölümü kapatır.

2.4.4. Kıraatlerde Ferşî İhtilaflar

Müellif, burada, Kur'ân-ı Kerîm'de nadir olarak vuku bulan ve adına *Ferşu'l-Huruf* denilen kıraat ihtilaflarını inceler. Bu bağlamda Kur'ân'ın ikinci suresi olan Bakara ile başlar Nas suresiyle bitirir. Surede ihtilaf konusu olan kelimeleri sırayla ele alır. Sonra kelimedede bulunan izafe ve zait yâ harfleri inceler, hakkındaki kurrâ ihtilafla-rını da açıklar ve bölümü kapatır.

2.4.5. Bezzî'nin Tekbiri

Aslında Bezzî tekberi denilmesi, kıraatçilerden sadece Bezzî, daha sonra açıklanacağı surelerin ardından bu şekildeki tekbirin okunacağını söylediğinden dolayıdır.

İbn Galbûn, kitabının son bölümünü, ilim muhitinde Bezzî'nin tekbiri diye şöhret bulan, Duhâ suresinin sonunda ve ondan sonra Kur'ân'ın sonuna kadar her sure bittiğinde getirilen tekbir ile ilgili açıklamalara ayırmıştır. Ayrıca Müellif, bu son bölümde hem Bezzî tekbiriyle ilgili hem de Kur'ân hatim edilirken, Fatıha suresi ve Bakara suresinin ilk beş âyetinin okunması ile ilgili varid olan hadisleri de aktarır. Bu hadisleri senedleriyle birlikte Allah Resulüne kadar götürmektedir. Bölümü, sureler arasında okunacak tekbirden sonra biten sure ile başlanacak sure arasındaki kıraat geçişlerinin izahıyla sonlandırır. Nihâyet kitabının sonunda şu cümleyi yazar: "Sana yazdığım la amel et. Doğruyu bulur ve irşad olursun inşallah."

Sonuç

Kıraat ilmi Kur'ân'la doğrudan ilgili olduğundan dolayı ilimlerin en yücesidir. Hiçbir ilim insanı, bu ilimden imtina etmesi düşünülemez ve bu imkansızdır. Zira Kur'ân bütün İslâmî ilimler için serçeşmedir ve bu ilimler ondan nasibini alırlar. Nitekim selef alimlerimiz böyle yüce bir ilmi kazanmak için her türlü cefa ve eziyeti göze alarak, günlerce ve kilometrelerce yolculuk yapmışlar.

Gerek Kur'ân'da gerek hadislerde ve gerekse de kelim-i kibâr denilen, selef alimlerin sözlerinde, kıraat ilminin faziletiyle ilgili birçok deliller mevcuttur. Kur'ân'dan ayrılması mümkün olmayan ve adeta onun bir parçası mesabesinde olan kıraat, Kur'ân'la birlikte Allah'tan nâzil olduğu gibi, hiçbir kelime telaffuzu değiştirilmeden Allah Resulü (s.a.v.), tarafından ümmete ulaştırılmıştır.

Önceleri tek harf üzere nâzil olan Kur'ân, Allah Resulü (s.a.v.)'nin Rabbine müracaatıyla, ümmetine bir rahmet olarak, yedi harf ruhsatı bahşedilmiştir. Yedi harf ruhsatı, geçekten ümmete rahatlığı, kolaylığı ve itminanı (gönül huzuru) vermiştir.

Sonraki dönemlerde bazı alim kimseler, vaktinin kahir ekseriyetini Kur'ân ve ona ait ilimlere hasrettiler. Bir taraftan en mükemmel bir şekilde Kur'ân kıraatini öğrenmeye çalışırlarken, diğer taraftan Hz. Peygamberden gelen rivâyetleri zapt etmeye gayret ederler. Talebeler hocasından aldıkları bilgileri kayda geçirir ve muhafaza ederler. Bu nedenle, alanla ilgili eserler kaleme alan her musannif kendisine muttasıl bir senedle ulaşan isnadı eserine aldı. Böylece

alimlerin eserleri farklılık arz etmiştir. Kimi alimin eseri; beş kıraati, kimi altı, kimi yedi... kimi on dört ve daha fazla kıraati ihtiva etmiştir. Dolayısıyla kıraatlerin sayıları müelliften müellife değişmesinin nedeni, her müellif sadece kendi hocasından almış olduğu kıraat, rivâyet ve tarikleri eserine almış olmasıdır.

Bugün ümmetin takip edip, okuyabilecek kıraat, tevatür ve muttasıl bir senedle günümüze kadar gelen kıraattir. Bu şekildeki kıraat ise üç eserde bulabilmek mümkündür. Bunlar: Manzume (Hîrzü'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l- kıraati's-seb'), Manzume (ed-Dürretü'l-müdfe fi'l-kıraati's-selâsi'l-merdiye) ve en-Neşr fi'l-kıraati'l- 'aşr şeklindeki eserlerdir. Hiç kimse; bazı tefsir, nahiv ve lügat kitaplarında geçen ve yedi veya on kıraat imamlarına nispet edilen kıraatleri, sahih ve doğru olduğuna kanmasın ta ki, bu kıraatleri yukarıda sayılan üç eserde bulmadıkça. Çünkü şaz kıraat her zaman şazdır. Yedi ve on imamdan veya onlardan daha üstün kimselerden gelmesi aynı olup aralarında hiçbir fark yoktur.

İbn Galbûn'un tam isim ve künyesi, Ebü'l-Hasan Tahir b. el- Abdü'l-mün'im b. Ubeydillah b. Galbûn b. Mübarek el-Mukrî el-Halebî el-Mısırî şeklindedir.

Müellif'in doğum yılı ve yeri ile ilgili hiçbir kaynakta açık ve net bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak bazı kaynaklarda, otuz ile elli bir yaşları arasındakiler hakkında istimâl edilen "kühüle" kelimesi zikredilerek, "kühület yaşlarında öldü" denilmesinden ve hocalarının ölüm tarihlerinden yola çıkılarak, onun 347/958 yılı civarında dünyaya gelmiş olabileceği ileri sürülmüştür. İbn Galbûn, Halep şehrinde, ilim ve irfan sahibi bir aile içinde büyüdü. Babası o muhitte tanınmış bir alim olduğu gibi, iffet ve güzel ahlak sahibi biriydi. Kaynaklarda babası hakkında birçok güzel sözler ve övgüler mevcuttur.

İbn Galbûn'un ailesi, Halep'teki siyasî ve sosyal istikrarsızlıktan ve Mısır'daki bazı idarecilerin muhabbetine mazhariyetlerinden dolayı, Halep'ten, Mısır şehrine göç edip orada ikamet etmişler. Ayrıca Müellif, ilim tahsili için Mısır dışındaki birkaç memlekete de seyahatler gerçekleştirmiştir.

İbn Galbûn birçok alimden dersler aldığı gibi daha sonra birer

alim olacak birçok kişiye de dersler vermiştir. Hocalarından birkaçının ismini, meşhur eseri *et-Tezkira'*ında zikretmiştir. Talebeleri arasında alandaki hizmetlerinden dolayı parmakla gösterilebilecek, Bûndâr lakabıyla meşhur Abdurrahmân b. Ahmed er-Râzî, Ebû Amr ed-Dânî ve Mekkî b. Ebî Talip gibi alimler de mevcuttur.

İbn Galbûn akidede ehl-i sünnet, fıkhıta ise Şâfiî olduğu tahmin edilmektedir. Birçok alimin övgü ve iltifatına mazhar olan Müellif, on Şevval 399'da (7 Haziran 1009) Mısır şehrinde vefat etmiştir. Müellif'i alanda önemli kılan nedenlerden belki de en önemlilerinden birisi, onun Asım b. Behdele kıraatinin Hafs rivâyetini, eş-Şâtibiyye diye meşhur olan ve hemen bütün ilim muhitinde kabul gören Şâtubî'nin *Hurzü'l-emân* adlı kasidesine bağlayan tarikin halkalarından birini teşkil etmesidir.

İbn Galbûn'a ait birkaç eserinin olduğu zikredilmiş ise de bize ulaşan tek eseri "*et-Tezkira fi'l-kırâ'âti's-semân*" adlı eseridir. Bugün elimizde mevcut olan bu eseri, farklı isimlerle zikredildiği görülmektedir. Bütün kaynakların üzerinde ittifak ettikleri ise "*et-Tezkira*" ismidir. Eserde, İbn Mücâhid'in tecih ettiği, ümmetin de teveccühüne mazhar olduğu ve eserine aldığı yedi kıraat imama ek olarak Ya'kub'un kıraati konu edinmiştir.

İbn Galbûn eserini beş ana bölüme taksim etmiştir. Bu bölümlerde şu konuları işlemiştir:

Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salat ve selam. Kitabının konusu, bilgi verme yöntemi ve bu eserinin meydana getirme amacı. Detaya girmeden, sekiz kurrâyı, ravileri ve tariklerinin zikri. Kitabındaki bazı terimlerin izahı. Kıraatlerin senetleri, usulî ve ferşî ihtilafları ve Bezzî'nin tekbiri.

Kaynaklar

Altıkulaç, Tayyar. "İbn Galbûn". *TDV. İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV., 1999.*

Bağdâdî, İsmâil Paşa el-Bağdâdî. *Hediyetü'l-ârifin*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Tarihî'l-Arabiyye, ts.

Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî. [Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'i'l-Meşhure](#).Thk. Muhammed Saduk el-Cezâirî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.

- Dânî, *el-Müktfâ fi'l-vakfi ve'l-İbtidâ*. Thk. Yusuf Abdurrahmân el-Meraşlı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*. Thk. Mektebetu Tahkiki't-Türâs fî Müessesetü'r-Risâle. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle. 8. Basım 1426/2005.
- İbn Galbûn, Ebû'l-Hasan Tâhir b. Abdilmün'im b. Ubeydillâh b. Galbûn el-Halebî el-Mısırî. *et-Tezkira fi'l-kırâ'âti's-semân*. Thk. Eymen Ruşdı Suveyd. 2 Cilt. Cidde: y.y. 1412/1991.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hallikân. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnai'z-zaman*. Thk. İhsan Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, 1397/1977.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayır Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü'l-Cezerî ed-Dimaşkî. *en-Neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*. Thk. Ali Muhammed ed-Debba'. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî Ṭabakâti'l-kurrâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve müřsidü't-tâlibîn*. Kahire: Mektebetü'l-Kutsî, 1350.
- İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*. Thk. Muhammed Temîm Mustafar ez-Zü'bî. Cidde: Mektebetü Dârü'l-Hudâ, 1414/1994.
- İbnü'l-İmad, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed b. İmad es-Sâlihî el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-zehab fî aḥbâri men zehab*. Thk. Abdülkâdir el-Arnâvut & Mahmud el-Arnâvut. 10 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 1406/1986.
- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrâhîm b. Hasen b. Ali el-Ümevî el-İsnevî. *Ṭabakâti's-Şâfi'iyye*. Thk. Kemâl Yusuf el-Hut. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.
- Kâdî, Abdülfettah Abülğânî el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerḥi's-Şâtibiyye fi'l-kıraâti's-seb'*, Cidde: Mektebetü's-Sevâdî li't-Tevzi. 4. Basım 1412/1992.
- Kâtip Çelebî, el-Hacî Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. Thk. Muhammed Şereü'd-Dîn Yaltakaya. 2 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Kehâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifîn* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993

- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'u's-şahîh*. Thk. Nazar b. Muhammed el-Fâruabî Ebû Katîbe. Dımaşk: Dârü't-Tayyibe, 1427/2006.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. Thk. Ahmed el-Arnâvut & Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *Şerhü's-Şatıbiyye*. Thk. Mektebetü Kurtuba. Endelüs: Müessesetü Kurtuba, ts.
- Süyûtî, *Hüsnu'l-muhadâra fi tarihî Mısra ve'l-Kahira*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim 2 Cilt. Mısır: Darü İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1387/1967.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Ali el-Hilâlî. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatu Kuveyt 2. Baskı 1047/1987.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî ed-Dımaşkî, *Târihü'l-İslâm ve vefyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. Thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî, 53 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitabî'l-Arabî, 1409/1988.
- Zehebî, *el-İber fi haberi men ğaber*. Thk. Ebû Hâcer Muhammed Saîd b. Besyunî Zeğlul. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'î'l-kibâr*. thk. Beşşâr Avvad Maruf vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- Zehebî, *Tabakâtü'l-kurrâ'*. thk. Ahmed Hân. Riyâd: Merkezü'l-Faysal lil Bühüsî ve'd-Dirâseti'l-İslamiyye, 1418/1997.
- Zehebî, *Tezkirtü'l-ħüffaz*. thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimi. Dâiretü'l-Mearifi'l-Osmaniyye. 1374/1954.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımâşkî. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlim li'l-Melâyin. 15. Basım, 2002.